

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend..

DeReformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

'DOEN WIJ NOG IETS MET HET OUDE TESTAMENT?'

De titel boven mijn toespraak bevat een vraag. En die vraag stel ik aan u, bezoekers van onze jaarlijkse Schooldag. Natuurlijk denk ik aan uw aanstaande dominees, maar studenten die worden opgeleid voor hun toekomstig ambt. Maar over hen heen en achter hen zie ik u als de gemeenteleden onder wie zij straks moeten werken. Want dat zij ook met en vanuit het Oude Testament hun arbeid opzetten, daarover spreken en vooral preken – en hoe vaak en hoe graag – dat ligt voor een groot deel aan u! De vraag is: Kunnen zij wat dit betreft hun woord aan u vandaag kwijt.

In dit opzicht maak ik mij wel eens zorgen. Als je als predikant des zondags voor de dienst, hetzij uit de gemeente, hetzij uit de kerkeraad, een opmerking te horen krijgt in de trant van: He, alweer een preek uit het Oude Testament (en dat komt voor) dan is dat niet wat je noemt; bemoeiend voor de predikant om daarmee door te gaan. En op dezelfde lijn ligt de mening dat een preek over het Oude Testament sowieso toch niet veel meer oplevert dan een betoog of semi-wetenschappelijke verhandeling, dur geen preek. En nog een stapje verder gaat de idee (ons idee-fixe) dat het Oude Testament ons vandaag niets meer te zeggen heeft. Dat staat zo ver van ons af en het daar gebeurde zo ver van ons bed, dat we er weinig meer mee kunnen beginnen.

Als het Oude Testament Gods Woord is – en wie onder ons waagt het dat te ontkennen? Hij zou aanstonds voorwerp worden van kerkelijke censuur! – dan heeft het ons nu evenzeer iets te zeggen als het volk Israël toen. Want Israël toen of wij vandaag dat maakt principieel geen verschil.

Verskil in graad, niet essentieel, is daarmee niet ontkend. Maar dat is iets anders. Onze liefde tot het Oude Testament en de tijd van toen mag en kan niet zover gaan dat wij voor ons die hele ceremoniële eredienst in onze liturgie zouden gaan introduceren. Het nog eens dunnetjes overdoen; iets wat zijn zin en bestemming heeft gevonden in het werk van de Middelaar. Vele hulpmiddelen en steunen van die oude en voorbij tijd kunnen nu gemist. In de historie van het heil is onze God duidelijk verder gekomen. Jezus Christus is verschenen en God geopenbaard in het vlees. En dan mag je als nieuwtestamentische kerk niet doen alsof er niets gebeurd is. Want, wij geloven, dat het Oude Testament riep om Hem. Daar zijn wij het met elkaar wel over eens. Maar ieder weet dat met zijn verschijning het O.T. als zodanig, als stuk van de Godsopenbaring, niet voor overbodig is verklaard. Of afgeschaft; af uit de Bijbel weggesneden. Gelukkig niet. Integendeel. In liet stralende licht van de verschenen Heiland gaat het Oude Testament voor ons open zoals een

HOOFDARTIKEL : het Oude

**'Doen wij nog iets met
Testament?**

H.M. Ohmann

UIT DE SCHRIJF

Houd vol!

F.J. van Hulst

KERKELIJK LEVEN

**In welk isolement ligt onze
kracht?**

C.J. de Ruijter

REACTIE

Mét of dóór het evangelie?

Jac. Kruidhof

BOEKBESPREKING

Leren bidden

**Lichtpunten in de 'duistere
Middeleeuwen'**

**I Petrus, rondzendbrief uit
Babylon**

AAN DE BROEDERWEG

Persverslag

A. Kamer

PERSCHOUW

W.G. de Vries

bloem in knop ontkiukt in het licht van de zon. Nu begrijpen we waarheen precies de HERE al de weg (een lange weg) met z'n volk onderweg is geweest. Ik hoor iemand iets lispelen over 'schaduwē'. Juist. Maar die kunnen op het schilderij dat de Bijbel is, niet worden gemist. Tegen de achtergrond van die schaduwen komt het licht te sterker uit. Wat Rembrandt deed op zijn doeken doet de Auteurs van het *Woord* in woord en beeld.

'Ja, maar dat is geweest. Dat is historie', hoor ik iemand opmerken. En, zou ik willen vragen, is dat voor u een bezwaar? Misschien zegt u: Geschiedenis, wat koop je er voor? Wat doe je er mee? Of: ik heb er geen interesse voor. Wel, we geven toe, dat je allerlei typen en karakters hebt onder de mensen. En in Gods gemeente. Er zijn geboren technuten en economen en liefhebbers van de natuur. Zo is dat en dat gaan we niet veranderen. Maar we willen wel dit opmerken zonder liefde voor geschiedenis, *het niet zal gaan!* Het is toch al een ronduit zorgwekkend symptoom in onze moderne samenleving dat die belangstelling op een laag pitje staat. *Wij zien dan ook de gevolgen!* Wie de hi torie waar hoort doet dat wat schied van zichzelf. Hij zal geestelijk verarmen en verschromen, verkommen en verpieteren. Dat geldt vooral voor wie lid mag zijn van Gods gemeente. Die gemeente is geworteld en gegrond in *de historie* die Gods openbaring is doorlopen.

De Bijbel als geschiedenis geloven betekent niet alleen erkennen dat *het waar gebeurd is*. Het splijten van de Schelfzee; het spreken van de ezelin; en Jona in de grote vis. Maar vooral ook dat er een lijn, een plan, een vaste gang in Gods openbaring is. Dat in dat boek *de Raad van God wordt ontvouwd*. Je kunt er van lezen en het zien gebeuren zoals het in de loop van vele eeuwen en duizenden jaren allemaal zijn beslag heeft gekregen. Dat de HERE met zijn genade en heil heel echt en waar, zichtbaar en

tastbaar tot het mensenleven hier op aarde is ingegaan. Dat *Hij* het mensenleven niet heeft losgelaten of de mensen aan hun lot heeft overgelaten. Dat *Hij* steeds heeft gezorgd dat de goede tijding werd gehoord; dat die geloof vond; en dat de gelovige wist de weg waarover hij wandelen moest. 'Leer mij HERE Uw weg.' En ondertussen gaat de HERE in zijn majesteit met die mensen op hun wegen *zijn ene grote weg* die leidt naar de verschijning van zijn Zoon. Die Christus komt niet zo maar, op een willekeurig moment, uit de hemel vallen, maar bereidt zich op aarde een weg. Willen wij *Hem* goed begrijpen dan moeten wij *die weg* ook goed kennen. Voor het kennen van iets is *de invalshoek*, zoals wij het noemen, ontzaglijk belangrijk. Christus verschijnt in het perspectief dat het Oude Testament op Hem opent.

Onze kinderen horen op school uit de Bijbelse geschiedenis vertellen. Die boeit ze, als ze goed wordt verteld. Die blijft boeien ook als je ouder wordt. En zo *geboeid* gaan ze naar de Christus toe, d.w.z. de Christus der Schriften. Leest u nog eens na wat ds. Venema op Irian Jaya in de Schooldagvariant vertelt uit de praktijk van zijn werk. Men begint daar bij het begin. Wie met het Evangelie, het N.T., wil beginnen, doet alsof er geen O.T. is en loodst het kerkchip in Evangelische wateren. Evangelisch heeft hier dan een deprecierende klank. Op zichzelf is het een goed woord en Zondag 6 H.C. leert ons dat het door het hele O.T. heen te vinden is. Door zo'n omvangrijk stuk historie over te slaan en buiten spel te zetten loopt de kerk het gevaar als een plant los te raken van zijn wortel en te verdorren. Bovendien, wie oog heeft voor de historie in de tijd der openbaring, zal het ook hebben voor de historie na de afsluiting van die openbaring, de wat wij noemen: Kerkgeschiedenis, wat eveneens een zeer boeiende zaak is, maar dat ligt nu buiten mijn terrein. De geschiedenis van het O.T. is welbeschouwd een stuk Kerkgeschiedenis.

Dat wat de geschiedenis aangaat. Onze welbekende voorangangers in de jaren veertig hebben voor deze zaak een open oog gehad en er de gemeente de ogen voor geopend. Dat was een boeiende ervaring. Vraag er de broeders en zusters uit de jaren dertig, voorzover nog in ons midden, maar naar. Zonder die verscherpte aandacht voor de geschiedenis is een verschijnsel (vergeef me het woord) als de Vrijmaking onvoorstelbaar. Het heeft de identiteit van onze kerkgemeenschap toen in hoge mate bepaald.

Toen liep de strijd over verbond en doop. Het verbond is niet een vage, zwevende grootheid, die zich ergens in bovenaardse sferen afspeelt, waar het kerklid in delen kan ja of nee. Daar moet hij maar achter zien te komen. Zodat er ruimte is voor veel ongezonde twijfel. Nee, het is een duidelijke band, waarmee de HERE ons *mensen hier op aarde* aan zich bindt. Die door ons wordt beleefd. *Kan worden beleefd* omdat wij daarvan in kennis worden gesteld door Gods eigen woord en van verzekerd door Gods eidegen teken. Bij onze komst in de wereld is de i gte kenismaking met de kerk die aan het doopvont i p HERE staa klaar om os te ontvangen als zijn kind en msluit

KERNREDACTIE:

DR. W.G. DE VRIES (indred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, DRS. C.J. DE RIJTER, PROF. DR. C. TRIMP, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING.

MEDEWERKERS:

DRS. JA. BOERSEMA, J.M. DE JONG, A.JOH. KJES, DRS. J. MESSELINK, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Coindre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.,

De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 83,50 per jaar; f 44,75 per halfjaar; studenten f 68,- per jaar (binnenland).

Buitenland: f 137,50 per jaar (zweepst).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts belijndig worden uitte-lijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,45 per mm. Contractaafnief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ons met eeuwige armen. Ons met otis hele hebben en houden, wat ons lief en dierbaar is. Al moet daar in wel heel wat worden weggesneden, zoals de besnijdenis in het vlees van kleine Israëlieten sneed en de doop veel vuil dat in ons leven niet thuishoort wegwast en uitwist. Maar dat is niet het aardse, de materie als zodanig, als zou dat voor God te materieel, te laag bij de gronds zijn. Stel je voor. Hij zelf is er de Schepper, de Maker van! Dat zie je in het Nieuwe, maar vooral in het Oude Testament, waar wij de mensen, de gelovigen van toen midden in hun aardse bedrijvigheden ontmoeten; mensen die inet heide voeten op de door God geschapen aarde staan.

Daar leiden zij hun leven met al zijn wisselvalligheden. Ook met heel veel zonden. Die ronden worden zonden genoemd. Ze worden niet verdoezeld. Ze worden scherp getekend en in het licht gesteld. Zonden van Abraham, Mozes, Simson en David. Maar ook de vergeving van de zonden, wordt in het ceremonieel van de tabernakel, minutieus voorgeschreven en heel concreet uitgebeeld. Israël met en ondanks al zijn zonden krijgt daar zicht- en tastbaar houvast aan het heil.

Alzo onderwijst een God, de God, zijn volk in de kinderyaren. En op de zendingsvelden vandaag profiteren en werkesr en wie hen horen ervan. En zullen wij ons daarboven verheven achten?

'Ja', merkt u op. 'maar nu is de Kerk volwassen. De Pinkstergemeente is mondig'. Ainen, antwoord ik, maar ik voor mij rou er wel graag iets meer van zien. Bijvoorbeeld in het verlangen ook nu nag onderwezen te worden in het Oude Testament. Wat een uitstekend hulpmiddel om wegwys te raken in Gods bedoelingen ook met ons leven en zijn wederwaardigheden, dat zich nog steeds afspeelt op dezelfde aarde waarop eens het volk Israël leefde. Let op de zorg die God besteedt aan die aarde en de aandacht die Hij van ons vraagt voor dier en plant. En medemens.

Hoe stipt, maar ook daarom hoe aanschouwelijk is het Oude Testament in zijn wetgeving in dit opzicht. We staan midden in het leven van die dagen en krijgen zo, mutatis mutandis te gereder toegang tot het leven van nu. Hoe goed begeleidt deze God zijn volk, zijn gemeente met zijn wet en woord altijd op de situatie afgestemd. In het tijdperk, de bedeling van de Heilige Geest die ons wereldwijd wijs maakt kunnen we van de in het O.T.-wet neergelegde principia nog het volle profijt trekken. Zonder die illustraties kunnen wij niet nog stellen. Mogen de toestanden verschillen, principieel is de tenc van nu dezelfde als de mens van toen. En: 'deze God is onze God'.

Dan kan het tenslotte gebeuren dat iemand de opwerping maakt: Alles goed en wel, maar vergeet u toch niet dat wij een kerk zijn op weg naar de grote toekomst? De toekomst van Jezus Christus.

'En?' vragen wij. Wat wilt u daarmee zeggen? Moeten we daarom van het Oude Testament misschien maar een minimaal gebruik maken? Neen toch! Juist voor een kerk op weg naar de heilrijke toekomst van Jezus Christus, ons

beloofd maar nog niet gezien, is de gang van de Q.T., gelovigen onder leiding van hun profeten een machtige steun in de rug. De vleeswording des Woords was voor hen een even grote verrassing (War geen oog gezien en geen oor gehoord heeft en in geen mensenhart is opgeklimmen) als voor ons de grote Dag van de Toekomst van Jezus Christus zal zijn.

Maar we zijn op weg. En hoe? Nier mei oogkleppen op lopen wij de weg. Nier als blinden. Evenmin als een stel avonturiers, maar lerend van de kerk van het Oude Verbond die in een duizenden jaren durende reis ervaring heeft opgedaan. Onderweg mogen wij profiteren van de ervaringen van vorige geslachten. Met zou wel heel eigenwijs zijn die kennis te negeren.

Zo reizen we naar het doel! Ongezien, en in zoverre onbekend maar de weg is gewezen. En zie, wij gaan als Abraham niet wetend waar hij komen zou, als Israël in de woestijn, als Israël na de ballingschap. 'We have come a long way', zegt men in het Engels. Dat is Goddelijke pedagogie. Hij neemt de tijd als Hij dat nodig oordeelt. En het kerkchip biedt behouden vaart. Dat schip ligt in balans door de kiel: de Bijbel, die extra verzaard is door het Oude Testament.

In het Oude Testament lczend, die geschiedenis, die zich afspeelde op deze narde, steeds op weg naar het doel – zij wisten van wachten en uitzien – komen we verder, nader tot onze bestemming. Nader, onze God, tot U.

H.M. Ohmann

* Toespraak Theologische Hogeschooldag 1991.

Abonnementsgeld over 1992

*Geachte abonnee,
Eén dezer dagen verzenden wij de acceptgiro's waarmee u het abonnementsgeld over de komende periode kunt voldoen. Omdat de PTT de posttarieven per 1 juli jl. met ongeveer 7% verhoogde, zijn we genoodzaakt de abonnementsprijs dienovereenkomstig aan te passen. We danken u bij voorbaat hartelijk voor uw tijdige betaling!*

*Uitgeverij
OOSTERBAAN & LE COINTRE bv*

HOUD VOL!

Weest sterk en uw hart zij onversaagd, gij allen, die op de Here hoopt.

Psalm 31 : 25

Deze psalm is een gebed in nood. De dichter voelt zich van alle kanten bedreigd. In zijn angst roept hij tot de Here.

Wij herkennen onszelf in deze psalm. Want hoeveel we ook mogen horen van de zekerheid van het geloof en de vastheid van Gods beloften, deze zekerheid zullen we nooit hebben als een ongestoorde rust. Integendeel, hei is een zekerheid die je steeds weer moei zoeken onder gebed en soms onder tranen.

In de psalm horen we van de angst en de onzekerheid van de dichter. Die angst verlamt hem echter niet. Nee, hij roept steeds intensiever tot de Here.

Want van Hem verwacht hij iets. Daarom spreekt hij tussen zijn klachten door steeds weer zijn vertrouwen in de Here uit.

Hij roept: Here, ziet u me wel? Hij vraagt zich af: Hoort de Here me wel! Zal de Here ooit komen?

En dan bemoedigt hij zichzelf: Ik zal op de Here vertrouwen. Ik zal blijven zeggen: U bent mijn God.

En dan ervaart hij hei ook. Hij erkent dat in vers 23: Terwijl ik in mijn angst dacht, ik ben verbannen uit Uw oog – hebt Gij voorwaar mijn luide smekingen gehoord, toen ik tot U riep om hulp.

Vanuit de geloofservaring roept hij dan ook uit: Vertrouw maar op de Here, menen! Hij bewaart jullie echt!

Weest sterk en uw hart zij onversaagd!

Dit is een bekende opwekking in de Bijbel.

Met deze woorden werd Jozua bemoedigd toen hij voor de immense taak stond het volk Israël het land Kanaän binnen te leiden.

Wees sterk en moedig!, zei de Here tegen hem.

Wees sterk en moedig, zo ondersteunden de familiehoofden Jozua en elkaar.

Deze heilnetliging had ieder hard nodig, want ze stonden aan de grens van het beloofde land. Nu kwam het er werkelijk op aan de belofte van de Here te geloven.

Ze moesten het doen zonder andere zekerheden, b.v. de zekerheid van een groot leger tegen een weerloze tegenstander. Dat lag daar duidelijk heel anders. Ze stonden met een klein volk tegenover een goed verdedigd land.

Dus al wat ze hadden was de belofte van de Here. Daar alleen moesten ze het mee doen. En daarmee koiden ze vooruit ook. De geschiedenis heeft dat afdoende bewezen.

Diezelfde bemoediging ontvangen wij van de Here in de betrekking tot de toekomst. Hij heeft een belofte gedaan over de komst van Christus. Die belofte is alles wat we hebben.

En daarom zullen we ons ook vaak maar onzeker voelen. We kunnen geplaagd worden door vragen als: zou de Here ooit wel komen? Maar dan biedt deze psalm ook voor ons een aansporing.

Houdt vol! De Here kom! Echt!

Die bemoediging mag je ook aan elkaar doorgeven. Want een adventsverwachting houd je in je eentje niet vol.

De dichter denkt daaraan in de slotregel.

Gij allen die op de Here hoopt.

Je staat niet alleen in de verwachting van de Here uit de hemel. Je mag elkaar in dat opzicht bemoedigend toespreken. Je mag er ook van zingen met elkaar. Niets is bemoediger dan dat.

Dus zeg het maar geregeld tegen elkaar.

Weest sterk en uw hart zij onversaagd.

De Here komt?

F.J. van Hulst

IN WELK ISOLEMENT LIGT ONZE KRACHT?

Evalueren is aan de orde van de dag op het vrijgemaakte erf. We ontvangen de laatste tijd heel wat analyses van het reilen en zeilen van de vrijgemaakte kerken. En wie zich aan commentaar waagt kan op heel wat reactie rekenen. Dat heb ik zelf ondervonden, toen ik zo'n half jaar geleden hier ook een bijdrage gaf in de discussie. Ik heb toen in een paar artikelen rond het thema *Tussen verwereldlijking en verkerkelijking* aandacht gevraagd voor de manier waarop de kerk in deze wereld aanwezig is. Daarbij kwamen ook de gereformeerde organisaties in beeld. Van diverse kanten werd gereageerd, zowel publiek als particulier. Ik dank alle schrijvers. Helaas kan ik maar een paar van hen rechtstreeks beantwoorden. Deze en de komende weken wil ik graag naar aanleiding daarvan wat doorboreuren op het aangesneden thema. Voortgaande bezinning blijft nodig. Met mijn opmerkingen wil ik daartoe een bijdrage leveren.

De kerk, de wereld en de antithese

Om te beginnen wil ik kort ophalen wat indertijd m'n in-7et wā. Het uitgangspunt was, dat kerk en wereld twee zijn. Wie bij Christus hoon, hoort niet in deze wereld. Dat hebben we altijd de antithese genoemd, de tegenstelling die sinds de zondeval het leven in deze wereld beheerst. En die antithese heeft onder ons ook praktisch sterk doorgewerkt. Juist als het om allerlei activiteiten ging hebben we bewust die tegenstelling doorgetrokken. We hebben van alle mogelijke organisaties en verenigingen een gereformeerde variant opgericht. Tot in de onspanningssfeer toe. Zelfs hebben we nog geprobeerd een eigen omroep van de grond te krijgen. Onder al die activiteiten lag in ieder geval ook het besef, dat God ons roept tot leven vanuit de antithese in de wereld.

Aan de andere kant is het ook waar, dat we als kerk een woord voor de wereld hebben. Wie van Christus is verwijst in zijn leven en spreken naar Hem. Dat geeft aan de kerk een geweldige taak om de wereld tegemoet te gaan met liet evangelie. In woord en daad mogen we het licht van zijn liefde laren schijnen.

Maar dan komt de vraag op: Hoe verhouden die twee zich tot elkaar? Als je een woord voor de wereld hebt, hoe vul je die antithese dan praktisch in? Staan we op het ogenblik goed voorgesorteerd om als kerk iets te betekenen in deze wereld? Zijn die organisaties een goed middel om de confrontatie met de wereld aan te gaan? Of zouden ze ook een vervreemdend effect (kunnen) hebben in dit verband.

Met name om dat laatste gaat het in nu. Ik ben volledig overtuigd van het belang van zoveel werk, dat op gereformeerd erf gedaan is en nog wordt. Maar het is me er nu

om te doen, dat er ook een schaduwzijde zit aan de manier waarop dit alles functioneert. Ik heb de gereformeerde organisaties indertijd een erf genoemd, dat we om de kerk heengebouwd hebben. De gemeenschap der heiligen vindt als het ware een soort verlengstuk in de landelijke organisaties. Maar juist omdat die landelijk functioneren komt er m.i. te weinig vin terecht dat we als kerk op de wereld gericht zijn. Natuurlijk hebben we mensen in de Kamer, de Staten en de gemeenteraden enz. Maar we kunnen er toch moeilijk vin uitgaan dat tij plaatsvervangend voor ons allemaal de confrontatie met de wereld aangaan. Die taak kunnen zij moeilijk voor ons waarnemen.

Zo zie ik in de praktijk het gereformeerde organisatieleven soms nok een beeje als een buffer werken. Het erf om de kerk heen geeft een veilig gevoel aan de kerkmensen, omdat je overal weer onder broeders en zusters bent. Maar we treden zo te weinig echt zelf naar buiten in deze wereld.

Antithese als isolement

Bekijken we het geheel van ons organisatieleven, dan kun je rustig zeggen, dat er een soort vrijgemaakte binnenwereld ontstaan is. Doordat we zo enorm veel voorzieningen hebben lijkt her er op, dat we zo ongeveer alle sectoren van het dagelijkse leven bestrijken. Van onderwijs tot reisvereniging, van politieke partij tot adoptievereniging. Alleen bestaat de 'bevolking' hier slechts uit vrijgemaakten. Het effect dat daarvan op veel mensen uitgaat is, dat he eigenlijk heel erg voor de hand ligt om je zoveel mogelijk op dat gereformeerde erf te bewegen. En er zo weinig mogelijk af te gaan. Zo kunnen veel mensen het niet begripen, dat je een omroep als de EO steunt, omdat die ook opvattingen ruimte geeft, waar wij het niet in een zijn.

Ik concludeer, dat de antithese op deze manier heel gemakkelijk kan gaan werken als een soort isolement. In 'isolement' zit eigenlijk het woord 'eiland'. Je gaat op een eiland leven. Een eiland is als het ware een wereldje op zich. De omgeving biedt geen onderdak, daar kun je niet terecht. Dus je moet zoveel mogelijk voor jezelf zien te zorgen. De antithese met je omgeving kan dan ieti naar binnen gekeerd krijgen. Je keert je zoveel mogelijk van de buirenwereld af en beweegt je zoveel mogelijk in je eigen omgeving. Zulke tendensen zijn ook binnen ons kerkelijk (en organisatorisch) leven wel waarneembaar.

Welk isolement, welke kracht?

Nu zullen heel wat gereformeerden dat helemaal niet be-

treuren, dat we als vrijgemaakten in een isolement leven. We weten nu eenmaal, dat er steeds meer mensen zich van God afkeren. Dan kom je als christenen alleen te staan. En wordt juist zo niet duidelijk waar je staat? Je weet dat antithese dat met zich meebrengt. En kennen we niet dat beroemde woord 'In ons isolement ligt onze kracht?' Dat was het devies van Groen van Prinsterer, een naam die we juist in verband met GPV met ere zijn blijven noemen.

Nu blijkt er inderdaad op verschillende manieren een enorme kracht te liggen in **Zet** samenleven van de vrijgemaakten. Heel treffend is b.v. de grote mare van eenheid en eensgezindheid, waarmee we optrekken, zowel kerkelijk als organisatorisch. Ongetwijfeld ligt daar een enorme kracht in. Wij zijn geen verdeeld huis en we mogen God er om danken. Verder blijkt, dat vooral buitenstaanders vaak behoorlijk onder de indruk zijn van de enorme activiteit die we in allerlei verband aan de dag leggen. Als het gaat om christelijke actie brengen we, in de ogen van niet-vrijgemaakten, heel wat tot stand. Men staat vaak verbaasd van de kracht en de energie, die daarvoor opgebracht wordt. Dat zijn twee voorbeelden, waarbij kracht samenhangt met isolement.

Toch denk ik, dat we niet al te automatisch kracht aan isolement kunnen koppelen. Er zijn ook voorbeelden te noemen, waarbij je je moei afvragen, of het isolement soms niet juist een zwak resultaat heeft opgeleverd. Wat was b.v. de kracht van het isolement, dat we kozen bij het tot stand komen van een nieuwe psalmberijming? We staan in heel kerkelijk Nederland volstrekt alleen met onze psalmen (en gezangen). Dat betekent dat we ons in dit opzicht liturgisch naar binnen en niet naar buiten gekeerd hebben.

Een heel ander voorbeeld: Het is een gegeven, dat veel jongeren pas in hun studietijd of hun militaire dienstdienst voor het eerst de geestelijke confrontatie met de wereld aangaan. Maar op dat moment wordt ook vaak duidelijk, dat heel wat jongeren daar bepaald niet voor toegerust zijn. Tot die tijd hebben verreweg de meesten voornamelijk gereformeerd onderwijs gevolgd. Er zijn heel wat jongeren, die zwak uit dat isolement tevoorschijn komen. En niet zelden hebben ze grote moeite om zich staande te houden. De antithese levert juist in die directe confrontatie heel wat moeilijkheden op, waar ze niet op voorbereid zijn.

Het staat dus bepaald niet vast, dat isolement per definitie kracht oplevert. De manier waarop het isolement functioneert kan soms beslissend zijn over kracht of zwakte. Daarom is altijd de vraag te stellen: Over welk isolement gaat het en over welke kracht?'

Evangelisch isolement

Het is verstandig voor het antwoord op die vraag na te gaan hoe dit gevleugelde woord over isolement en kracht oorspronkelijk bedoeld is. Ik baseer me daarvoor op de fraaie brochure, die prof. J. Kamphuis daarover schreef.' Meteen aan het begin van zijn studie signaleert Kamphuis

al, dat er heel wat gesold is en wordt met Groens devies. En heel belangrijk is, dat hij juist in dat verband laat zien, dat je aan Groens bedoeling voorbijgaat, als je isolement opvat als een je afschermen ten opzichte van de buitenwereld (15). Kamphuis tekent vervolgen? (ik vat het nader in m'n eigen woorden samen), hoe voor Groen isolement betekende, dat de anti-revolutionaire partij gevormd werd doordat men zich als christenen van de conservatieve partij van die dagen isoleerde. Voor hem was dat een geloofskeus om zijn politieke werk echt als evangeliebelijder te kunnen doen. Je zou kunnen zeggen, dat hij zo de antithese van het evangelie op een politieke manier zichtbaar maakte. Wie het evangelie belijdt staat (ook politiek) tegenover wie in de revolutie gelooft. Vandaar Kamphuis' typering: het gaat om een evangelisch isolement.

Evangelische kracht

Op deze manier wordt ook zichtbaar waarin de kracht van dit isolement ligt. Want nu kan duidelijk worden hoe men iets kon en wilde betekenen voor het Nederlandse volk, nl. als christelijke partij. Door afzonderlijk op te treden kon aan de samenleving duidelijk worden wat een kracht er uitgaat van het evangelie. Kracht die ook heilzaam is voor de samenleving.

Kamphuis vestigt er in dat verband de aandacht op, dat isolement iets heel anders is dan isolationisme. Isolationisme is afzondering van gelijkgezinden en dan om de afzondering zelf. Kamphuis noemt zo'n houding, wars van alle samenwerking, 'staatkundig steriel'. Het ging Groen niet om de partij op zich, maar om als partij dienstbaar te zijn aan het volk (16). En daar ligt duidelijk de kracht van het isolement. Het was een isolement met het gezicht naar de samenleving. Daar gaat een evangelische kracht uit.

Naar binnen of naar buiten

Ik heb tot nu toe willen duidelijk maken, dat isolement op verschillende manieren ingevuld kan worden. Wie zich zoveel mogelijk afgrenst van alles maakt er een eiland van. Contact met de buitenwereld wordt schaars. Alle aandacht richt zich naar binnen. Hoe voorzien we in eigen behoeften? Maar het is ook mogelijk isolement te beleven naar buiten toe. Dan zoek je het contact met de buitenwereld omdat je dienstbaar wilt zijn. Groen heeft met zijn zinspreuk duidelijk het laatste bedoeld.

Overzien we nu in dit licht het reilen en zeilen in de vrijgemaakte kerken (en op het vrijgemaakte erf), dan denk ik, dat we beide elementen kunnen signaleren. Het is duidelijk dat een partij als het GPV er bijvoorbeeld veel werk van maakt met de kracht van het evangelie de Nederlandse samenleving te zoeken. Maar ook als kerkcij kennen we die gerichtheid op de wereld waarin we leven. In dat verband kun je denken aan veel evangelisatiewerk, dat hoe langer hoe meer van de grond aan het komen is.

Maar toch is dat niet het complete beeld. Ik heb hierboven al een paar voorbeelden genoemd, die duidelijk maken, dat er ook vaak een gerichtheid naar binnen is. En er zouden meer te noemen zijn. Het is een gegeven, dat de

vrijgemaakte kerken als geheel geen optimale gerichtheid naar buiten hebben. Wij zijn vaak introvert.

Een dubbele antithese

Waar komt dat dan vandaan, dat we vaak introvert zijn? Ik wil proberen één facet daarvan aan te wijzen. Ik denk nl. dat die gerichtheid naar binnen te maken kan hebben niet de manier waarop wij vanaf de Vrijmaking de antithese praktisch hebben ingevuld.

Allereerst was na de Vrijmaking natuurlijk de aloude roeping tot antithese overeind blijven staan. In een Nederland, dat nade via de zgn. doorbraak veel minder christelijk was dan voor de oorlog, was die antithese actueler dan ooit. Maar dat was niet het enige. We beleefden als het ware een nieuw soort antithese tegenover de synodalen. Eigenlijk waren zij degenen die het dichtst bij ons stonden. Maar het was voor vrijgemaakten moeilijk om christelijk samen te werken met mensen die hen in de kerk geschorst hadden. Als je in de kerk buiten het koninkrijk gesloten wordt omdat je als scheurmaker gezien wordt, hoe kun je dan hienei de christelijke partij wel gezamenlijk vanuit het evangelie werken (men noemde dat het zgn. ethisch conflict).

Dat is een belangrijke factor geweest in het ontstaan van het GPV. Hoewel na de Vrijmaking bepaald niet rechtstreeks is afgekoerst op nieuwe eigen kerkgebonden organisaties, denk ik dat men in 1948 zeker in de politiek haast geen andere keus had dan de oprichting van een eigen partij.

Maar als ik nu terugkijk, kan ik me niet aan de indruk onttrekken, dat ook verder die antithese naar synodale kant een belangrijke rol gespeeld heeft. We hebben op heel veel manieren ons in die richting afgegrensd. De antithese wat dus niet meer alleen een isolement met het gezicht naar de samenleving. Er kwam nog eens een isolement overheen in de richting van christenen, die in feite heel dicht bij ons stonden. Er in die 'dubbele antithese' moest natuurlijk wel veel aandacht gaan naar het eigen gereformeerd karakter. En zo kon er een gerichtheid naar binnen ontstaan, omdat we ons ook nog eens gingen afgrenzen naar anderen die ook gereformeerd heetten.

Gereformeerde en vrijgemaakte identiteit

Ik wil proberen mijn bedoeling nog eens met andere woorden te omschrijven. In mijn eerste artikelen heb ik het begrip 'kerkelijke identiteit' gebruikt. Ik denk, dat daaraan duidelijk te maken is waar het om gaat. Je identiteit zegt wie je bent. Daarom is het ook belangrijk als de kerkelijke identiteit duidelijk is. Wij verwijzen daarvoor altijd naar de belijdenis. Dat zijn onze kerkelijke papieren. Daarin staat wie we zijn als kerk. Dat is vanaf het begin ook de functie van de belijdenis geweest: Hier presenteert de kerk zich in de wereld. Natuurlijk zit er ook altijd een element van onderlinge overeenstemming in (het zijn formulieren van eenheid). Maar die gerichtheid op de wereld blijft belangrijk. Belijdenis doe je ook in de wereld. Je zou dus kunnen zeggen: De gereformeerde

identiteit heeft in de belijdenis van de kerk altijd een spits in de richting van de wereld gehad.

Nu is die gereformeerde identiteit niet exclusief een eigenschap van onze kerken. De Christelijke Gereformeerde Kerken hebben b.v. dezelfde belijdenis. En toch is voor iedereen duidelijk, dat de identiteit van de vrijgemaakte kerken niet met de hunne samenvalt. De vrijgemaakte identiteit heeft iets eigens, dat je nergens anders vindt. En dat heeft zonder meer te maken met het organisatieleven, dat wij vanuit de kerk hebben opgebouwd. Daarmee wil ik niet zeggen, dat een gereformeerde school of organisatie een vrijgemaakte uitvinding is. Maar ze hebben wel een specifiek karakter gekregen in de actuele situatie na de Vrijmaking. De afgrenzing in de richting van de synodalen heeft daarbij een sterke rol gespeeld. De gereformeerde identiteit die we hadden (zeg maar van voor de oorlog) werd aangescherpt. Maar niet in de richting van de wereld, maar juist in de richting van andere gereformeerden. Dat betekende dat de belijdenis toegespitste aandacht kreeg als accoord van eenheid.

Daarmee kreeg de gereformeerde identiteit een extra accent naar binnen toe. De bewaring van de belijdenis stond sterk in de aandacht (we blijven toch zeker wel echt gereformeerd?). Het doen van belijdenis (het uitdragen van het evangelie in woord en daad) stond niet altijd even duidelijk centraal. In het kader van belijdenisstrouw is toen in de kerk heen een erf gebouwd, waar je inderdaad een veelheid van activiteit aantrof. Maar het was in sommige opzichten een binnenwereld. De neiging tot introvertie kwam mee in de ontwikkeling van de gereformeerde naar een vrijgemaakte identiteit.

Herijking?

Natuurlijk komt de vraag naar de waardering van dit alles. Hebben we in het verleden een onrechte bepaalde wissels genomen en gaan er binnenkort weer wissels om? Moeten we maar weer terug naar de aloude gereformeerde identiteit en 'typisch vrijgemaakte' accenten laten vallen? Dat zijn wel de vragen die vandaag gesteld worden. Je zou kunnen zeggen, dat we vandaag een proces doormaken waarin de bezinning op onze identiteit centraal staat. Van tijd tot tijd moet dat ook wel eens.

Alleen zou ik op dit punt willen waarschuwen voor al te gemakkelijke en haastige conclusies. Na mijn eerste artikelen zou ik dat nog eens extra willen benadrukken. Want toen had ik iets geschreven over identiteit en wat dat te maken heeft met belijdenis en organisaties. Ik kreeg op dit punt nogal wat reacties. Aan de ene kant waren er wat brieven, die vonden, dat je dat onderscheid tussen belijdenis en organisaties niet mocht maken. Zoals wij liet georganiseerd hebben, zo kan het alleen maar. De vrijgemaakte identiteit is de gereformeerde identiteit.

Aan de andere kant benadrukte een enkele brieven, dat je alleen die belijdenis mag noemen. En die identiteit hebben we gemeenschappelijk met b.v. de christelijke gereformeerden. De rest is typisch vrijgemaakt toevoegsel. Dat kan dus gerust vervallen.

Anders gezegd: de een ziet het speciale vrijgemaakte erf om de kerk heen als een onnodig isolement, dat nodig afgebroken moet worden. De ander ziet dat isolement als de enige manier om echt gereformeerd te blijven. (En uiteraard is het spectrum van meningen nog veel gevarieerder.)

Ik vind beide antwoorden te gemakkelijk. Aan de ene kant moeten we met elkaar erkennen, dat we soms te introvert zijn geworden als vrijgemaakten. En dan is het nuttig de oorzaken daarvan op te sporen. Dan kun je er ook wat aan doen. En dan moet je in dat verband ook hardop kuniën zeggen, dat je b.v. zo'n ethisch conflict niet van een vorige generatie erft. Zo werkt het niet. Na 50 jaar is de actuele situatie anders. Maar tegelijk is het erg kortzichtig dan ook maar meteen alles overboord te willen gooien. De discussie moet niet gaan over wat opgeefbaar is en wat niet. Mei hei badwater van de introvertie moeten we niet de confessioneel doordachte christelijke actie kwijtraken.

Ik besef heel goed, dat daarmee het antwoord op de gestelde vragen wel moeilijker geworden is. Maar we bidden om de leiding van de Geest, we hebben het licht van het evangelie en we hebben elkaar om daarin verder te komen. Met deze artikelen wil ik niet meer dan een bijdrage leveren aan de voortgaande bezinning.

Kerk en organisatie

Ik hen mij ervan bewust, dat ik in dit artikel tamelijk onbekommerd geschreven heb over kerk en organisatie zonder daar (ook in m'n voorbeelden) al te veel onderscheid in aan te brengen. Daarmee bedoel ik niet, dat het toch allemaal niet uitmaakt, omdat uiteindelijk alles met elkaar te maken heeft. Ik vind juist dat es in sommige opzichten meer en duidelijker onderscheid zou moeten zijn. Ik hoop daar nog op terug te komen. Maar ik heb me gewoon aangesloten bij het klimaat dat langzamerhand ontstaan is. De grenzen tussen kerk en organisatie zijn vloeiend geworden. Naast de waarde van b.v. een enorme gemeenschappelijkheid in ons optrekken die dat heeft opgeleverd, zitten daar schaduwkanten aan voor het optreden van de kerk in deze wereld. Daarover volgende week graag meer.

Deze keer ging het me om de achtergrond van de gestelde vragen. Isolement? Ja, maar wel met het gezicht naar de samenleving. Dat is het uitgangspunt waarop we elkaar moeten kunnen vinden.

C.J. de Ruijter

¹ J. Kamphuis, *Evangelisch isolement*. Over de zinspreuk 'In ons isolement ligt onze kracht', ter nagedachtenis aan mr. Groen van Prinsterer – overleden 19 mei 1876 – de vader van de antirevolutionaire richting, Groningen 1976.

Ik dank hierbij dr. C. Trimp die zo vriendelijk was mij op deze brochure te attenderen.

REACTIE

MÉT OF DÓÓR HET EVANGELIE?

– Reactie op: Egyptenaren en het Evangelie –

Terwille van de voortgang van de bezinning vroeg de redactie mij om een reactie op de artikelen van drs. L.J. Joosse: *Egyptenaren en het Evangelie* III en IV in dit blad (67/6, 7: 9 en 16 november 1991). Hierin wordt gegeven 'een poging voor het uitstippelen van een weg naar de evangelieverkondiging bijvoorbeeld in het Midden-00sten.' De zaak van de 'zendingsbenadering' is de aandacht waard. De bescheiden vorm ('poging voor het uitstippelen') nodigt uit tot meddenken. Vandaar dat ik de zin van een reactie wel inzie.

Evangelieverkondiging is gericht op bekering, een keus van de hele mens. Daarom stelt Joosse dat de missiologie kan leren van de psychologie die beschrijft hoe een wilsbeslissing ontstaat. Drie niveau's zijn dan te onderscheiden:

het fysische niveau, voor de opbouw van een affectieve of genegenheidsrelatie;

het megafysische niveau voor de opbouw van een intellectuele relatie;

het metafysische niveau voor het bouwen, bewaren of verbreken van een spirituele of geloofsrelatie.

Wat hier verder over geschreven wordt is inzichtgevend. Met is waar: een mens komt niet tot een keus, nok niet tot bekering, door overdracht van louter theoretische kennis. De hoorder moet zich totaal met de vragen van zijn gevoel, zijn verstand, zijn wil en plannen, dus ook over de praktische consequenties veilig weten voor hij zich overgeeft.

Wie moet hem die veiligheid geven? De boodschapper, zegt Joosse. Zoals die man praktisch optreedt, leeft, spreekt, leert, handelt. Dit is m.i. zeer juist!

Maar met dit te zeggen, zijn we er nog niet. Bij het woord 'boodschapper' hoort 'boodschap, evangelie van Jezus Christus.' Maar hoe horen die bij elkaar? Dat is de vraag die ik – nu mij gelegenheid gegeven wordt – zou willen stellen. Moeten 'boodschapper' en 'Evangelie' verbonden worden met het woordje 'van' of het woordje 'met'? Gaat het om de boodschapper van het Evangelie? Of oin de boodschapper mét het Evangelie?

Uiteraard tal Joosse het eerste als juist erkennen. Daarom zou ik hem willen vragen of zijn artikelen niet teveel ruimte geven aan de andere verbinding: boodschapper

mét het Evangelie?

Ik zal mijn vraag toelichten. En volg daarbij de indeling in de genoemde drie niveau's.

§. **De affectieve relatie of het fysische niveau**

'Voor een **echte** ontmoeting en blijvend contact geldt een "veilige" relatie, waarin geborgenheid heerst, als een absolute voorwaarde.' Akkoord! Maar mijn vraag is: hoe ontstaat die veiligheid? Joosse zegt: Door 'eerst' een vertrouwensrelatie op te bouwen tussen boodschapper en toehoorder. De bedoeling is 'samen een **echte** en hechte relatie op te bouwen.' De huisvesting van de zendeling mag geen hinderpaal zijn. De mensen moeten als vrienden gewonnen worden. Bij deur-aan-deur-evangelisatie in Nederland zou dat kunnen betekenen dat men zich voorstelt als lid van die en die kerk met de **verklaring** langs te komen 'omdat men graag mensen wil helpen en iets voor menien wil betekenen.' Maar – zo is mijn vraag – wordt hier de vriendschapsrelatie niet teveel gelegd **dóór** de mens **vóór** het Evangelie? Terwijl echte – ook affectieve – verbondenheid **alleen** gelegd kan worden **dóór** het Evangelie met zijn boodschapper; vollediger: **dóór** de Heilige Geest met zijn Evangelie-boodschapper? Twee opmerkingen hierover.

Ten eerste: de benadering van Joosse wringt. Een Nederlandse zendeling in Irian Jaya kan zich als westerling in zijn huisvesting niet **zóver** aanpassen dat hij (in het begin) wat dat **betreft** nog acceptabel overkomt. En iemand die in Nederland de deuren langs gaat om te evangeliseren, is met **zijn** mededeling dat hij komt omdat hij 'graag iets voor mensen wil betekenen' misleidend. Hij weet dan dat de hoorder zijn voornemen horizontaal uitlegt.

Maar hoe dan wel. Daarover mijn tweede opmerking. De toehoorder moet getroffen, gewonnen worden. Eerst affectief. Dat is juist. Maar dat kan alleen **dóór** het Evangelie dat vanaf het begin wel een veilig gevoel van geborgenheid geeft. Maar niet op een manier die aansluit bij de hoorder, zoals die het zelf verwacht. De affectieve relatie wordt juist gelegd doordat de boodschapper vanaf het begin optreedt als een **vréemde** vriend. Die zieken helpt, maar verkeerde behandeling van zieken – hoe goed bedoeld ook – **áfkeurt**. Natuurlijk zijn er voor die afkeuring in het begin beperkte mogelijkheden. Maar die zijn er voor hulp ook. Maar **naarmate** van de mogelijkheden van de pas aangekomene is hij meteen een vriend, ja, maar een vriend die helemaal **niet past** in het kader van de toehoorders. **Mij** helpt vreemd, helpt en keurt af tegelijk. Hij valt **op** doordat hij durft af te keuren, wat geen mens past in een beginsituatie. Maar deze man durft het, want hij blijkt anders te denken over goed en kwaad, hij is **meér** goed dan mensen kunnen meemaken, hij is zo goed dat hij durft **afkeuren**. En **er** is veel te helpen. en veel af te keuren. Hij kan meteen geconfronteerd worden met kindermoord, moord, diefstal, en vele **vormen** van het recht van de sterkste. Maar de man heeft iets bijzonders omdat hij blijkt **boven** de partijen te **staan**, hoven eigen belang, én **boven** het belang van de hoorders. Zijn helpen zonder

aanzien des **persoons** – dát is het wat een affectieve relatie legt. Doordat hij de gevoelens in de **war** brengt. Hij veroordeelt – wie zou dat durven? Maar hij durft het. omdat hij veroordeelt namens Jezus die zelf de straf op zich genomen heeft. Dat kan hij misschien nog niet **zéggen**, uiteenzetten, maar **dát** is het wat hij toont, door ie tonen het lelijke, het **slechte**, te zien, en het **tóch** vol te houden in liefdevolle aandacht.

De affectieve relatie wordt gelegd doordat toehoorders ernstig genomen worden op een manier die alle verwachtingen van culturen te boven gaat en doorkruist.

2. **De intellectuele relatie, of het megafysische niveau**

Daarmee begint het tweede artikel. (Dat er 'metafysisch' staat zal een **drukfout** zijn.) Ik kan na het bovenstaande hier kort over zijn. Ik lees: 'De prediker zal zijn toehoorders daarbij benaderen **van** binnenuit en hen leiden naar de Schrift toe, niet **andersóm!**' Als her hier gaat om het gebruiken van de taal van de hoorders, akkoord. Maar als het gaat om de inhoudelijke boodschap, heb ik er moeite mee. Ik weet niet wie de hoorders 'van binnen' zijn. dan alleen doordat het Evangelie hen ontdekt. Ik zie steeds die voorzetsels staan die aangeven dat de boodschapper het Evangelie **náár** de hoorder brengt, en de hoorder **bij** het Evangelie. De boodschapper is steeds bezig met het leggen van de relatie. Hij moet het Evangelie brengen. En de hoorder moet het Evangelie leren kennen. En: 'De eis van (definitieve) bekering tot God kan alleen worden gesteld wanneer de prediker of docent ervan overtuigd is dat de toehoorders weet hebben **van** de volle raad Gods, van heel de leer van het Oude en Nieuwe Testament.'

Maar ik geloof dat we meer moeten uitgaan van het Evangelie dat zijn eigen werk doet. Dar door de mensen niet op afstand bekeken of geleerd kan worden. Maar dat vanaf het begin de mensen **pákt**. Zodat ze soms reageren met de vraag: hoe weet u wat wij denken? Ze voelen zich betrappt. En de boodschapper weet soms niet hoe. Dat wordt hem dan duidelijk als ze vertellen hoe de boodschap hen geraakt heeft. Daarom moeten we ook vanaf het begin oproepen tot bekering! Natuurlijk, met verstand en wijsheid. Dat wil zeggen: vanuit de tekst! In Hand. 20 lezen we dat Paulus niet nagelaten heeft de volle raad Gods te verkondigen, maar die kwani vanaf het begin uit in de oproep zich te bekeren (17-21). In het begin nog niet definitief? Maar sommige mensen worden door een korte boodschap **bekeerd**; als het maar de kern weergeeft. Natuurlijk moet **alles**, de hele bijbel geleerd worden. Als daar tijd en gelegenheid voor is. Maar de **bekeringsop**roep moet niet komen ná het fysische en megafysische, maar vanaf het begin.

3. **De spirituele relatie of het metafysische niveau**

Tenslotte – zegt Joosse – moet het komen tot de wilsbeschikking ten aanzien van de Heilige Schrift. Alles is hun verklaard. Nu moeten ze kiezen.

LEREN BIDDEN

Maar het is me te 'ruim'. Alsof hij nog kiezen kán! 'De toehoorder moet eerst zichzelf zien, zichzelf geobjectiverend zien, om vanuit zichzelf langzamerhand tot Christus Jezus te worden gebracht!'

Neen, dat geloof ik niet. De toehoorder moet Jezus voor zich zien, en geen kant uit kunnen. Natuurlijk dat is het werk van de Heilige Geest, om zo met de prediking te werken. En Hij werkt niet zo bij ieder die de prediking hoort. Beking is een gave van God. Maar beking kan niet anders plaats vinden dan door de prediking **waarmee** de Heilige Geest de mens gevangen neemt onder het woord. Onder Christus. We mogen ook wel zeggen dat we moeten vluchten **uit** onszelf **tót** Christus. Dus ook wel: 'vanuit onszelf tot Christus worden gebracht.' Maar als er dan bij staat 'eerst zichzelf zien' – dan lijkt mij dat onjuist.

Samenvattend: het fijne van de artikelen van Joesse is voor mij dat hij laat zien dat mensen niet tot beking komen door een theoretische les. Mensen komen alleen tot overgave doordat ze – door de Heilige Geest – zien dat het Evangelie geen los woord is, maar werkelijkheid in de praktijk van het hele leven. In de **liefde die** blijkt, in de boodschapper.; van God, van Gods kerk, die verkeren onder de hoorders, als mensen die de Here dienen (Hand. 20 : 19!); de Korintiërs hadden **gezien** de concrete manier van leven van die en die boodschappers; Paulus, Silvanus en Timotheus, **en** In **hún** optreden is de Zoon van God, Christus Jezus, verkondigd, in hun midden! (2 Kor. 1 : 19). Maar dan wel heel strak aan de kant van de Zoon van God beginnen! Hij verkondigde Zichzelf, Hij **alleen** Zichzelf **alleen**. En **dát** deed Hij door het optreden en leren van **die** en die mensen, in hun midden. Die **mensen** waren **hei** beeld van God! Maar dan **ook** door hun optreden van vanaf het eerste begin. Vanaf het begin waren de boodschappers **mensen met** een **vréemde** uitstraling. Waar komen die mensen vandaan? Ze passen in geen menselijke cultuur. En **dáárom** wekken ze wonderlijk veel vertrouwen. En afkeer. Maar er is geen ruimte voor boodschappers om een relatie te leggen **vóór** het Evangelie.

Tenslotte – zoals ik in het begin **zei**, we zullen het over de zaak eens zijn. Maar die zaak is zo groot dat die vraagt om samen verder te tasten in **hei** zoeken van de goede woorden. Vandaar deze reactie.

Jac. Kmidhof

Een van de eerste dingen die we onze kinderen leren is het **hidden**. En terecht, want het is immers 'het **voornaamste** stuk van de **dankbaarheid**'. Net is het door God voorgeschreven **communicatiemiddel** tussen ons en de Vader. Het is daarom noodzakelijk aan het 'leren bidden', het 'leren spreken met je Vader in de hemel' veel aandacht te geven in de opvoeding,

Met name **onze** eigen houding als opvoeders kan zeer bepalend zijn voor de omgang van **onze** kinderen met de Vader. Gelukkig dat ons hulpmiddelen worden aangereikt in de vorm van boeken voor de kinderen, waarin het bidden tot God wordt besproken en voor kinderen uitgediept. Boeken waarin de kinderen het bidden wordt aangeleerd.

We staan er als opvoeders dus niet alleen voor. Alleen mogen we die boeken nooit gebruiken als plaatsvervangers van de opvoeder zelf. Het zijn en blijven hulpmiddelen. Niets gaat boven het voorbeeld dat de ouders zelf aan het kind geven in hun omgang met de **HERE**. Daar kan geen boekje – hoe mooi ook geschreven – tegenop.

We hebben het bidden waarschijnlijk **allemaal** ongeveer op dezelfde manier geleerd.

We leerden het bidden aan tafel en in een avondgebedje. We leerden **dat** van onze ouders. In veel gevallen met name van de moeder. Dankbaar mogen we omzien naar die momenten, dat **onze** ouders dat naar de belofte bij de doop, trouw aan ons hebben geleerd.

Het tafelgebedje

En nu leren wij op onze beurt onze kinderen ook weer bidden aan tafel. En we leren ze een **avondgebedje**.

Meestal zijn dat nog dezelfde 'standaardgebeden'. Dat wil zeggen gebeden met vaste **formuleringen**. Misschien een reden om eens kritisch te bekijken wat we eigenlijk doen en waarom.

Vaak zeggen of zingen onze kinderen die gebeden op zonder dat ze precies weten wat ze bidden.

Dat blijkt dan het meest bij het gebedje voor het eten.

'Moest het nu "zeggen" zijn of "dank U" voor het eten?'... Dat kan soms een strijd aan tafel opleveren, terwijl het kind nauwelijks weet wat het zegt of **doet**.

Een kind legt vaak helemaal geen relatie tussen het uitgesproken zinnetje en het spreken met de Vader.

De **vraag** is of het veel zin heeft dat kinderen op deze manier leren bidden.

O ja, ze leren er zeker een bepaalde eerbiedige houding van. Ze leren dat je niet zo maar kunt **gaan** eten. Je moet eerst bidden.

Maar leren we de kinderen op deze manier toch niet juist inhoudsloos **hidden**?

Leren we ze zo echt contact te leggen met de Vader in de hemel?

Plaatsen **we** de kinderen zo niet in een uitzonderingspositie bij het bidden aan tafel?

Eerst spreekt vader of moeder een gebed. Wordt daar dan niet voor en namens het kind gebeden?

Blijkbaar niet, want het kind **moet** later apart nog een keertje zijn of haar gebedje opzeggen.

Vader **vroeg** net om een zegen voor het eten. Het kind koint er mei eenzelfde gebed nog achteraan. Hier ligt mijns inziens een duidelijke voedingsbodem voor het gedachteloos bidden.

Wat vader en moeder bidden is waarschijnlijk niet voor kinderen bestemd...

Het kind hoeft daar toch ook niet naar te luisteren! Het eigen kindergebed komt later pas.

Mijns inziens zijn er best wel redenen onze houding ten aanzien van het aparte kindergebedje bij het eten eens te herzien.

Samen bidden

Maar wat dan wel?

Laten **we** voor we die vraag beantwoorden eerst eens bekijken wat **we** met **hei** bidden van onze kinderen beogen. Heel essentieel is **hei** hoe we als opvoeders zelf tegenover het gebed staan.

Hoe bidden wij zelf? Hebben we wel het idee dat we echt spreken met God?

Of bidden we altijd formuliergebeden. Zien we ons eigen gebed als een gewoonte, of als een onmisbaar moment van de dag. Een heerlijk moment waarbij we **mogen** spreken met onze God en Vader.

Reken er maar op dat kinderen feilloos registreren hoe we bidden. Zij voelen aan wat het gebed voor ons betekent. Al begrijpen ze al onze zinnen misschien niet. Onze houding spreekt duidelijke taal.

Hei kan daarom ook niet zo zijn dat we **onze** kinderen alleen maar een goede gewoonte bij willen brengen met hun gebed aan tafel. Onze bedoeling met het kindergebed bij het eten is immers dat het kind leert dat het voor alle gaven van eten en drinken, kracht en gezondheid volledig afhankelijk is van de Here.

Daarom zou ik ervoor willen pleiten dat de kinderen hij de zogenaamde tafelgebeden op een andere manier hij het bidden betrokken worden. Van jongsaf aan kunnen we onze kinderen erbij betrekken door in ieder geval eenvoudig te bidden. Dat vraagt van degene die **voorgaat** een zeer simpele woordkeus. In het gebed moeten voor kleine kinderen herkenbare woorden zitten, zoals 'eten, pappa, mama, dank U, de naam van het kind zelf.' Men kan het beste ook korte zinnen gebruiken.

Het **gebed** moet ook niet te lang zijn.

Het lijkt me veel mooier dat het **gebed** wordt afgesloten met een gezamenlijk 'amen' door alle aanwezigen. Ook door het jonge kind.

Laat dus **vooral** merken dat het kleine kind erbij **hoort** in het gebed. Dat kan ook door tijdens het gebed de handjes

van het kind in uw handen te laten leggen, Mijns inziens bereikt u zo meer de bedoeling de kleine kinderen door het tafelgebed dicht bij hun Vader te brengen.

Naar mijn mening mag u van het kind ook steeds eerbied vragen. U moet het kind konsekwent laten merken dat U door het gebed heen praten niet goed vindt. Hoe duidelijker en konsekwenter u dat volhoudt, des te eerder zal het kind ook de houding aanpassen.

Eigen inbreng

Vanaf een jaar of vier kunt u een kind nog meer bij het gebed betrekken. Dan zou u voor het gebed kunnen vragen:

'Waar tal vader (of moeder) vandaag voor hidden en danken?' Op deze wijze leert het kind met u meebidden. Bovendien komen kinderen vaak met dingen die anders in het gebed vaak vergeten zouden worden. Kinderen zijn vaak zo heerlijk praktisch gericht.

Maar als uw kind nu vraagt om te bidden voor een zieke hond? Is dat dan niet raar?

O nee, zeker niet! Wij mogen toch ook voor onze dieren hidden. Onze God heeft immers zelfs een verbond met de dieren gemaakt? (Gen. 9 : 8-11). Wij vinden dat als volwassenen vaak heel raar. Maar dat is ten onrechte.

Als het kind nog ouder is, zo rond het zevende levensjaar. dan zouden we het aan tafel zelf kunnen laten voorgaan. We kunnen eerst met het kind bespreken waarvoor gedankt en gebeden moet worden. Waarna het kind in eigen woorden hardop in gebed tot de Vader gaat.

Wat een heerlijk moment moet dat vooral ook voor onze Vader in de hemel zijn.

Als zijn kinderen hemzelf gaan aanroepen.

Maar wat een fijn moment ook voor de ouders als ze horen dat hun kind contact oefent met de Vader in de hemel. Het is een rijke tijd in het gezinsleven als we onze kinderen mogen leiden naar hun hemelse Vader.

Het kringgebed

Een andere vorm van bidden die bij ons niet zoveel gebruikt wordt is het kringgebed.

Toch is dat ook als tafelgebed een zeer bruikbare vorm. Met name als er meer dan twee gezinsleden aan tafel zitten.

Hoe gaat zo'n gebedsvorm?

Eerst bespreek je samen aan tafel wat er in een gebed naar voren gebracht hoort te worden.

Daarna kan ieder zijn eigen deel van het gebed noemen. daarna spreek je met elkaar de volgorde af waarin iedereen bidt.

In het begin lijkt het een heel 'vreemde vorm' van bidden, omdat we dat niet zo gewend zijn. Maar juist in deze vorm van bidden komt tot uiting dat je samen bidt. En de aandacht bij zo'n gebed is optimaal. Iedereen aan tafel is daar serieus mee bezig. Het wekt de lachlust niet op en het leidt niet tot oneerbiedigheid.

Een probleempje hierbij kan wel eens zijn dat de volgende niet precies weet wanneer hij of zij verder moet bid-

den. Je kunt **dan** met elkaar afspreken dat ieder zijn deel in het gebed afsluit met het woord 'amen'. Dan is het heel duidelijk wanneer de volgende verder kan bidden.

Hei zo bidden verstevigt ook het onderling meeleven met elkaar.

Je weet van elkaar **wat** er in je leeft. Ook hoe je het geloof beleeft. Je buist samen vol eerbied voor **onze** Vader. Je **laat** samen zien dat je werkelijk volledig van Hem afhankelijk bent. Ook vader en moeder!

Ik ga slapen ik ben moe

Het is een goede gewoonte dat we ons kind een avondgebed aanleren. Als het kind nog jong is zal dat vaak het gezongen 'Ik ga slapen ik ben moe' of 'Here God nu ik ga slapen' zijn.

We hoeven niet te lang te wachten om ook dat gebed te vervangen door een persoonlijk gebed.

Dat kan zeker vanaf het zesde levensjaar. Bij het ene kind wat later dan bij het andere.

Dat kunt u zelf het beste peilen. Dat vraagt van ons overigens **wel** een intensief contact met ons kind.

Ook als we de avondgebedjes zingen is het beter als we daar met onze kinderen over doorspreken.

Laten **we** steeds proberen onze kinderen bewust te laten zijn van wat ze aan het doen zijn.

Vanaf dat het kind in groep 4 van de basisschool zit kan het goed zijn ook elke dag samen met een van de ouders uit een Bijbels dagboekje voor kinderen te lezen. (Er zijn heus een aantal goede, bruikbare boekjes op de markt!)

Naar aanleiding van **dat** gelezen gedeelte zou het kind een gebedje kunnen uitspreken. Dat vraagt in het begin veel begeleiding van de ouders. Maar begeleiding die belooft de moeite loont. Want **wat** is er mooier dan te zien dat onze kinderen de Here van harte zoeken ook in het gebed?

En als wij dat al mooi vinden, hoe veel mooier zal onze Vader in de hemel dat vinden.

Met name om kinderen te helpen bij het **bewust** bezig zijn met het avondgebed, schreef Imka IJtsma-Wildeman haar boekje 'Ik ga slapen ik ben moe!'. Ze schreef het vanuit de praktijk in haar gezin.

Het is een ronduit prachtig boekje geworden. Zowel qua uitgave **als** qua inhoud. Kinderen kunnen er heel wat van opsteken. Vooral leert de schrijfster kinderen wat hun gezongen avondgebed betekende. Ze leert de kinderen ook hun **gebed** goed in te delen in een paar hoofdstukken. Een zeer waardevol hulpmiddel in onze gezinnen.

Dit boekje zou in een gezin met opgroeiende kinderen eigenlijk niet moeten ontbreken.

In het boekje staan mooie, romantische illustraties van Anneke Kerstholt.

Hei boekje is goed te gebruiken voor een kind om 's avonds voor het slapen gaan samen met een van de ouders door te lezen.

In het boekje staat dat het voor kinderen van 10 jaar is. Dat lijkt me wat te beperkt. Een achtjarige kan het lezen, maar een twaalfjarige kan er ook nog best wat **van** leren.

De leeftijd kan dus gerust wat ruimer genomen worden. Het boekje **lijkt** me geschikt voor kinderen van 8-12 jaar. In het boekje zijn een aantal eenvoudige kindergebeden opgenomen.

Kortom een waardevol hulpmiddel voor ouders die hun kinderen de weg willen wijzen naar het Grote **Rijk**.

Jetze Baas

N.a.v. Imka IJtsma-Wildeman *Ik ga slapen ik ben moe!* Uitgeverij De Vuurbaak Barneveld, met tekeningen van Anneke Kerstholt. ISBN 9060158733 f 17.50

Deze maand in Magazine Kerk:

- 156.000 geref. kerkverlaters en hun onverwerkte verleden.
- Het gedwongen vertrek van Israëlpredikant dr. Geert Cohen Stuart.
- Vieze mopjes, 'vrijgemaakten' en 'Gijsenianen': zeven kerknieuwsjournalisten over hun vak.
- De voorzichtige discussie over de positie van de chr. gereformeerde vrouw.
- Koningin Wilhelmina als evangeliste.

**Bel voor een
proefabonnement
(Kerk 3 maanden
voor slechts £ 7,50)
03420-10790**

LICHTPUNTEN IN DE 'DUISTERE MIDDELEEUWEN'

Toen dr. F. van der Pol op 31 januari jl. zijn ambt als hoogleraar in de vakken *Kerkgeschiedenis voor 1650* en *Symboliek* aanvaardde, sprak hij een rede uit onder de titel *Duistere Middeleeuwen in het licht*. De ondertitel bevatte een uitnodiging: *Kerkgeschiedenis van de Middeleeuwen, een aanbeveling voor wie de Reformatie zijn toegedaan*. Een hoognodige uitnodiging misschien? Ik denk van wel. Immers, wie kennis zou niemen van het aantal gepubliceerde studies in de 'gereformeerde gezindie' over de kerk in de Middeleeuwen, komt tot de ontdekking dat dit terrein nauwelijks is betreden; om maar te twijgen over 'ontginningen' van deelgebieden uit die tijdspanne van wel duizend jaar. Al moet men van de laatste jaren juist zeggen dat er een zekere kentering optreedt. Nu werd die 'afkerige' houding van gereformeerden altijd wel verdedigd. Prof. Van der Pol geeft daarvan een niet mis te verstaan voorbeeld. door ds. D. Rietdijk te citeren: 'De reformatie is uniek. Nooit kunnen we achter de reformatie teruggaan. Want vóór de reformatie ligt niets' (*De Saambinder*, 67e jrg., no. 4, 27 okt. 1988). Met andere woorden: de kerkgeschiedenis is pas écht interessant, en moet pas écht grondig worden bestudeerd. nadat we hebben geconstateerd dat Luther, Zwingli en Calvijn werkelijk braken met het goddeloze Rome. Pas in de 16e eeuw zou het weer licht in de kerk zijn geworden.

Middeleeuwen belangrijk?

Nu ik dit zo neerschrijf, hegint me toch het gevoel te bekruipen dat we deze gedachtengang niet slechts aantreffen bij 'de uiterste rechterflank van de gereformeerde gezindie'. Hoe denken we er zelf (onbewust/onkritisch) over? Vinden wij de middeleeuwse kerk nou wel zo belangrijk? Is liet niet veel aantrekkelijker om het beeld van 'kerkbederf' en 'kerk-verwoesting' maar snel te vervangen door dat van 'kerk-hervorming'? Maar, zo moeten we dan wel vragen, was Christus in de Middeleeuwen zonder onderdaan? Hoe was God toen bezig in het kerkvergaderend werk in Jezus Christus? Artikel 27 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis geeft een duidelijk antwoord: Christus kan als Eeuwig Koning nooit zonder onderdanen zijn.

Wanneer we stellen dat prof. Van der Pol zich mer deze gedachten ook heeft geconfronteerd, willen we er direct aan toevoegen dat hij in zijn oratie tevens duidelijk aangeeft hoe we als gereformeerden de Middeleeuwen zullen

hebben te bertuderen. Duidelijk is voor hem dat we een eind moeten maken aan de 'onderbelichting' van de Middeleeuwen. Een eerste reden voor onze nieer gerichte aandacht is de 20e-eeuwse actualisering van veel middeleeuwi gedachtenpoed. Bijv. m.b.t. de mystiek, de ascese, en de zogeheten spiritualiteit. Er is veel interesse vandaag voor nicsen als Hadewych, Geert Groote en Franciscus van Assisi. Daarbij ontgaat het de kenners niet dat de mystieke devotie zelfs onder de stroom van de Reformatie lijkt door te werken in de kringen van de Nadere Reformatie en het Piëtisme; en daarmee zitten we voor onze tijd ook al heel dicht in de buurt van de extreme bevinde-lijkheid in de bovengenoemde 'rechterflank'. ...!

Nu kunnen we proberen de persoonlijke vroomheid van de middeleeuwse mens af te schermen tegenover een kerk-instituut dat zich hiërarchisch-totalitair opstelt. Dat zou dus een zekere scheiding betekenen lussen 'lionfd' en 'leden'. Maar de volgende probleemstelling doet dan op: hoe kunnen 'leden' gezond blijven als het 'hoofd' doodziek is? En als er ondank? alles toch sprake kan zijn van 'gezonde leden', moet dan het kerkelijk instituut maar als iets betrekkelijks worden hcschoiwd? Wordt er 'waar geloof' gevonden in een hiërarchisch-totalitaire kerk? Vragen ook voor ons vandaag van belang!

Het program van prof. Van der Pol

Wat is nu het wezenlijke van de bestudering van de kerk der Middeleeuwen in 'onze' Kamper universiteit? Kort samengevat zou dat, volgens Van der Pol, moeien zijn het onderzoek naar de ontwikkeling van het theologisch denken.

Dus niet primair de blik gericht op de sociaal-kerkelijke situatie, niet zozeer aandacht voor de politieke componenten in de kerkelijke ontwikkelingen, niet direct allerlei biografische onderzoeken met alle problemen inzake de betrouwbaarheid van de overgeleverde bronnen.

Van der Pol stelt het op p. 52 van zijn rede zo: 'De beste manier om de studie van de kerkgeschiedenis der Middeleeuwen verder te brengen, is, dat men het kerkelijk denken blootlegt, zoals dit verwoord is in de geschriften die de Middeleeuwen zelf hebben voortgebracht.'

Deze lijn aanhouden betekent een zekere onderschikking van de door mij hierboven genoemde aspecten. Ik denk intussen dat de maatschappelijke en politieke context van de Middeleeuwen van belang blijft, ook al zou het alleen

maar gaan om een evenwichtig beeld te schetsen van een wereld waar de kerk in het midden stond. Theologische uitspraken hebben – ook in de Middeleeuwen een niet-theologische context.

Uit de nog summier detailtering van Van der Pols program blijkt vervolgens dat hij de kersteningsgeschiedenis van Europa (die duurde tot het einde van de Middeleeuwen –, maar waarom daar laten beëindigen? HV) ook belangrijk vindt met het oog op de huidige situatie in Europa. De nu ontstane openheid tussen Oost en West maakt hernieuwde kennismaking geboden.

Natuurlijk gaat in Kampen de meeste aandacht uit naar de Latijnse, Wesierse kerk, haar dogmatische ontwikkeling, en haar klooster-idealisme. Maar ook neemt Van der Pol in zijn program 'de gewone man' op, hoe deze de godsdienst beleefde en verbeeldde. Deze modern aandoende mentaliteitsgeschiedschrijving maakt m.i. de studie van de Middeleeuwen echt interessant. We beginnen dan ook beter te beseffen waarom de Reformatie zich zo fel keerde tegen 'superstitie en bijgeloof', tegen heelden en bedevaarten.

Lichtpunten

Rij de zoektocht naar liet licht in de 'duistere eeuwen' komen we ook de vraag tegen: In hoeverre is er al iets op te merken van voor-reformatorisch denken en doen? Of is maar beter te spreken van 'kritische geesten', die nog niets weten van reformatie als-brek-met-Rome?

Welke dogmatische lijnen zijn er uit de (late) Middeleeuwen aan te wijzen naar Luther en de andere reformatoren? Waar komen die vandaan? En hoe is invloed aantoonbaar?!

In dat verband is het van belang de Moderne Devotie kritisch door te lichten: tnaar onk om eene wat langer stil te staan bij invloedrijke figuren als de geleerde mysticus Jean Gerson en de Moderne Devoot Gerard Zerholt van Zutphen. Het is verheugend te merken dat het oeuvre van veel middeleeuwse denkers opnieuw wordt uitgegeven.

Een van de meest interessante zaken is wellicht de doorwerking van de erfenis van de 'doctor gratiae' Augustinus; hij staat op de grens van Oudheid en Middeleeuwen. Dwars door de 'doikere eeuwen' heen lopen er heel duidelijke lijnen naar Luther, Zwingli en Calvijn. Maar ook blijkt dan dat Augustinus bewaard werd – en gelezen! – ook in de tijd vóór de Reformatie.

Beoordelingsnorm

Icrecht waarschuwt prof. Van der Pol ervoor oin de Middeleeuwen te verklaren uit andere dan haar eigen motieven; dat vereist dus historisch inlevingsvermogen. Luther moeten we dan allereerst zien als een laat-middeleeuws theoloog, die – onder invloed van Von Staupitz – pas met zijn heivoitningsactiviteiten de stap naar de 'nieuwe tijd' zette.

Hij dit alles is Van der Pol er wel voor om als constante beoordelingsnorm de Bijbel en de gereformeerde belijde-

nis te hanteren. Dat lijkt op vooringenomenheid; iets wat niet hij een 'objectieve' historieschrijver thuishoort. Het biedt echter vastheid; want het voorkomt dat men in de evaluatie van middeleeuwse ontwikkelingen zaken betrekt die onderhevig zijn aan subjectieve, modieuze invloeden. Dan staat het Woord van God buiten spel.

Studieresultaten – voor wie bedoeld?

In het begin van deze bespreking noemde ik het woord uitnodiging. Wellicht dat er nog veel studenten zullen opstaan – en met hen ook veel kerkhistorisch-geïnteresseerden – die zich door prof. Van der Pol uitgenodigd voelen de reis door de (toch niet zo donkere) Middeleeuwen te maken. Dan rijst er wel een vraag: Zijn dan alleen degenen die Latijn (en Grieks) kennen de gelukkigen? Zo ja, zorg er als v.w.o.-er/gymnasiast voor dat je kennis voor het Latijn op niveau blijft (of komt)!

Maar misschien is het ook steeds beter uitvoerbaar om de taalproblemen van de niet-klassiek opgeleiden te onderwerpen door naast het oorspronkelijke Latijn (en Grieks) een goede vertaling aan te bieden. Anders zie ik ervan komen dat de studie van de middeleeuwse kerkhistorie wat elitair zal uitpakken – als het dat al niet is! Het zou toch niet zo moeten zijn – zoals de Groningse historicus prof. dr. K. van Berkel schreef in zijn *Spiegel Historiael* van oktober 1991 – dat zelfs de beste historici het niet voor elkaar krijgen ook voor anderen dan eigen vakgenoten te schrijven. Zeker aan de Kamper universiteit mag gevraagd worden om belangrijke studieresultaten niet in de archiefrekken te laten hangen, maar – hoe dan ook – door te spelen naar (een kleine schare?) geïnteresseerden. En dat 'hoe dan ook' is misschien in te vullen met 'uitgegeven in gepopulariseerde vorm'. In ieder geval moet voorkomen worden dat de 'brede kerkgemeenschap' zich verder losmaakt van haar historische wortels.

Ik wens aan het slot van deze boekbespreking dr. Van der Pol de zegen van God toe op zijn arbeid. Moge het hem gegeven worden aan de komende generaties (van niet alleen predikanten!) duidelijk te maken dat er 'ook in een wereld vol kapellen, kloosters en kathedralen Christusheerschappij was' (pag. 53).

H. Veldman

N.a.v.: dr. F. van der Pol, *Duistere Middeleeuwen in het licht Kerkgeschiedenis van de Middeleeuwen, een aanbeveling voor wie de Reformatie zijn toegedaan*. Uitgeverij De Vuurbaak, Kamper Bijdrage XXXI, Barneveld 1991. 60 pap., prijs: f 13,90.

I PETRUS, RONDZENDBRIEF UIT BABYLON

Wanneer we hier de commentaar van dr. P.H.R. van Houwelingen op I Petrus bespreken, geeft de ondertitel 'Rondzendbrief uit Babylon', meteen al een uitdagende positiekeuze aan. De 'gangbare exegese' gaat er namelijk van uit dat deze brief in Rome is geschreven, dat cryptografisch als Babylon zou worden aangeduid. In zijn proefschrift *De tweede trompet* uit 1988 heeft Van Houwelingen o.i. overtuigend aangetoond, dat de Joden in het gebied van de Eufrat een niet onbelangrijke bevolkingsgroep vormden en dat Petrus hier een belangrijk werkterrein heelt gekend, met de oude naam Babylon aangeduid. Van daaruit heeft hij zijn twee brieven geschreven. Deze stellingname is ook beslissend voor de erkenning van de echtheid van beide brieven van Petrus. In de derde reeks 'Commentaar op het Nieuwe Testament', onder redactie van prof. dr. J. van Bruggen, is deze nieuwe commentaar op I Petrus verschenen. Met bijzondere interesse en veel waardering hebben wij hiervan kennis genomen, al moet erbij gezegd worden dat in een bespreking niet alles tot zijn recht kan komen.

Beeldende stijl

De auteur gebruikt duidelijke en frisse taal, loopt niet op platgetreden paden en heeft een originele inbreng in de eeuwenoude geschiedenis van de uitleg van deze brief. Zo is de 'Inleiding' erg overzichtelijk en boeiend, en voor de doorsnee-lezer goed te volgen. Dit geldt ook van de uitleg zelf die, naar de gekozen methode, per pericop plaatsvindt. Dit betekent intussen niet dat bepaalde woorden en zinsdelen geen specifieke aandacht krijgen. Integendeel, in de tekst zelf en ook in excursen in kleinere letter wordt daaraan roede aandacht geschonken.

Plezierig is ook de beeldende stijl, waarvan Van Houwelingen zich bedient. Ik noem enkele voorbeelden. Over de discipelen na de opstanding van Christus lezen we: 'Alleen door Gods ingrijpen kwamen ze tevoorschijn uit de cocon van hun verslagenheid om zich te ontpoppen als getuigen van Christus' opstanding' (51). In confrontatie met de Qumran-geschriften, welke sekte zichzelf en niet Christus beschouwde als de 'kostbare hoeksteen', wijst hij erop dat de gemeente 'een koninkrijk van priesters' mag heten en dan volgt: 'Het is niet Gods bedoeling dat mensen zich alleen in hun eretitel koesteren. De erenamen vormen Gods visitekaartje in de wereld' (85).

Op bl. 178 lezen we: 'Mensen kunnen zichzelf pas het schort van de nederigheid ombinden als zij voor God het harnas van de hoogmoed hebben afgelegd'. En op bl. 179: 'Petrus wil niet zeggen dat Gods machtige hand de mensen klein houdt door lijden op te leggen en te straf-

fen, maar dat men zichzelf klein maakt door als het ware in Gods hand te kruipen. Zo wordt het leven overhandigd aan de Schepper... Wie zich zo onder Handbereik plaatst, zal inderdaad merken dat diezelfde hand verrassend ingrijpt'. In een 'handomdraai' kan God de omstandigheden wijzigen. Immers, 'Gods hand wordt in beweging gebracht door zijn hart'. Prachtige typering!

Soms is het beeld zo modern, dat het m.i. niet in de context valt te plaatsen. Wanneer de doop de tegenpool van de zondvloed wordt genoemd, wordt de redding van Noach als het 'negatief van de foto' aangeduid waarop de doop staat afgebeeld. Liever zou ik hier het beeld van de zegelring hebben gebruikt, die in het Oosten zeer bekend was: het 'tegenbeeld' van de zondvloed is de doop, d.w.z. het werkelijke en duidelijke beeld tegenover dat in spiegelchrift.

Soms gaat een beeld met de schrijver op de loop. Bijvoorbeeld, wanneer het gaat om 'engelengeduld' bij God, waarbij gedacht wordt aan de 'lankmoedigheid' van God tegenover gevallen engelen (138). Bedoeld is dat God zeer groot geduld zou hebben met deze boze geesten. Dit komt me exegetisch en dogmatisch zeer onwaarschijnlijk voor. Voorzover ik het overzie, gaat het bij Gods lankmoedigheid steeds over mensen. De engelen die 'van hun oorsprong' afgevallen zijn, hebben geen 'heden van de genade' en geen 'lankmoedigheid' meer te verwachten.

'De geesten in de gevangenis'

En hiermee kom ik tot een van de moeilijkste gedeelten van I Petrus, waarop de schrijver van deze commentaar dan ook uitvoerig ingaat.

Ik denk aan wat we lezen in I Petrus 3:18-20, waar gesproken wordt over Christus, die gedood is naar het vlees, maar levend gemaakt naar de geest, in welke Hij ook heengegaan is en gepredikt heeft aan de geesten in de gevangenis, die eertijds ongehoorzaam geweest waren, toen de lankmoedigheid van God bleef afwachten, in de dagen van Noach.

Duidelijk wordt in kaart gebracht, wat in de loop van de eeuwen over deze tekst is geschreven. Zorgvuldig en duidelijk worden gangbare standpunten tegenover elkaar afgewogen. Verworpen wordt de gedachte dat onder 'heengaan' is te verstaan 'af dalen' naar het dodenrijk, omdat duidelijk uit vers 22 blijkt dat het over Christus' hemelvaart gaat. Deze is een proclamatie metterdaad geweest van Christus' overwinning. Daarin gaan we geheel met dr. Van Houwelingen mee. Maar wanneer hij tot een uitleg komt van 'geesten in de gevangenis' kunnen we hem niet volgen. We geven ioe dat deze uitdrukking veel

moeilijkheden geeft. Een keuze is inderdaad niet gemakkelijk. Van Houwelingen kiest na rijp beraad voor de gedachte dat hier 'gevallen engelen' bedoeld zijn. Hij ziet zijn standpunt bevestigd doordat in vs. 22 gesproken wordt over 'engelen, machten en krachten' die aan Christus onderworpen zijn. Daarmee komt hij in de lijn van veel inderne uitleggers, die hij geesten niet aan gestorven mensen, maar aan gevallen engelen denken.

Maar volgens Bolkestein in zijn commentaar op deze tekst heeft men rille eeuwen door aan gestorven mensen gedacht. Iinincrs, van deze 'geesten' wordt gezegd dat zij ongehoorzaam geweest zijn in de dagen van Noach. Nu meent Van Houwelingen dat de gevallen engelen de tijdgenoten van Noach tot deze ongehoorzaamheid hebben aangezet en dat 7e daarom hier genoemd worden. Maar het komt ons, zoals gezegd, onmogelijk voor, dat God 'engelengeduld' zou hebben gehad, wanneer het over ongehoorzaamheid van boze geesten gaat. Geduld met boze engelen is iets heel anders dan engelengeduld tegenover mensen uit de tijd van Noach. Dat laatste lezen we duidelijk in Gen. 9. Het eerste is er niet – gevallen engelen kunnen niet tot bekering komen – het laatste is er wel: Noach als 'prediker van de gerechtigheid' bleef zijn tijdgenoten tot bekering oproepen. Hoe knap ook her uitvoerige betoog van Van Houwelingen hier is, we blijven van mening dat Petrus hier bedoelt dat de hemelvaart van Christus een duidelijke proclamatie is voor de mensen die in de zondvloed zijn omgekomen en die nu als geesten (zonder lichaam) in de gevangenis voor de dag van het oordeel 'bewaard' worden. Een proclamatie, dat Noach gelijk heeft gehad met zijn waarschuwing en dat de zondvloed niet voor niets is gekomen. Het behoud van de 'acht zielen' hield immers de smalle weg naar Christus open. Daarom is de doop het 'tegenbeeld' van de zondvloed: duidelijke afdruk tegenover spiegelbeeld. En de dnoo is voos mensen bedoeld, niet voor engelen. In 2 Petrus 2 : 5 gaat her dan ook over een 'bewaren', in hechtenis houden van mensen, die onrechtvaardig zijn voor de dag van het oordeel.

Deze kritiek neemt niet weg dat we hewondering hebben voor de scherpzinnigheid en de schriftuurlijkheid van deze commentaar.

Enkele voorbeelden

Wanneer de huisslaven worden opgeroepen, 'onder een regen van scheldwoorden en dreigementen' onrecht te verdragen, herinnert de auteur heel treffend aan Petrus zelf, door 'het negatief van deze opname te bekijken': 'Zelf reageerde Petrus fel en agressief, wanneer hij zich bedreigd voelde. Petrus dreigde wel met het zwaard, toen Jezus werd gearresteerd. De slaaf van Jezus moet leren van het voorbeeld dat zijn Meester ook ten behoeve van hem had nagelaten. Dit voorbeeld houdt hij nu aan allen voor' (103).

Ook over het *dragen* van onze zonden door Christus aan het kruis – lijfelijk heeft Hij ze op de paal gehesen – worden treffende dingen gezegd.

Over de verhouding in het huwelijk van man en vrouw treffen we een prachtige uiteenzetting aan. Ik denk aan wat over 'het zwakkere vat' wordt geschreven (115). De vrouw is geen seksueel gebruiksvoorwerp, man en vrouw zijn twee communicerende vaten. Fysiek geweld van de man moet worden uitgebannen: 'Zo draagt de sterkste partij binnen het huwelijk de zwakkere: de man draagt zijn vrouw op de handen'. Zo laat de man zien hoeveel zijn schat hem waard is (116). Ik vind dit een van de schitterendste gedachten van deze uitleg.

Ook wat over 'de jongeren' wordt gezegd getuigt van grote studie en diep inlevingsvermogen. En het is bijzonder actueel voor deze tijd. 'Net als in Griekenland bestonden ook in de steden van Klein-Azië talloze strak georganiseerde verenigingen van jongeren.' Tegen deze achtergrond was het gevaar niet denkbeeldig dat ze binnen de gemeente een zelfstandige, autonome groep gingen vormen, die het gezag van de oudsten (ouderlingen) niet meer respecteerde (171). 'Dan is het van levensbelang om de gezagsstructuur te accepteren die God ten dienste van de gemeenschap gegeven heeft door de gemeente onder de hoede van de oudsten te plaatsen.'

Ook wat gezegd wordt over 'het deel' dat aan de ouderlingen is toevertrouwd – een overzichtelijke eenheid binnen de plaatselijke gemeente – is bijzonder actueel.

Over satan, die als brullende leeuw rondgaat om te verslinden, wordt plastisch gezegd: 'Los loopt de leeuw, op zoek naar prooi. Hij zal in ieder geval ienian willen verslinden. Na een omsingelende beweging maakt hij zich gereed zijn prooi te bespringen. Hij brult ten teken dat hij van plan is zijn prooi te gaan overmeesteren' (182). Hier is m.i. het inlevingsvermogen, hoe plastisch ook, niet voldoende. Leeuwen jagen namelijk in de nacht zonder lawaai te inaken en 7e brullen pas, als ze de buit binnen hebben. Satan als brullende leeuw wordt ons getekend als dubbel gevaarlijk: hij heeft zijn prooi al, miljoenen die niet in Christus geloven.

We moeten eindigen. Uit wat we tot nu toe schreven, kan blijken hoe bijzonder ingenomen we zijn met deze commentaar van dr. Van Houwelingen. Hij heeft ons geboeid en hij biedt voor beroepsexegeten en gewone gemeentelieden veel stof tot overweging en verdieping van het leven van het geloof. Ik denk nu ook aan de prachtige woorden over het eeuwige leven op bl. 186. Met de uitdrukking 'in de eeuwen der eeuwen' verplaatst deze lofprijzing ons naar een tijd zonder einde. Gods eer en macht trotseren de tijd op een onvoorstelbare manier: eeuwigheid tot in het oneindige. 'Wie eenmaal de eer en de macht van God goed gezien heeft, mag voortaan zijn blik op oneindig zetten.'

W.G. de Vries

PERSVERSLAG

van de vergadering van de deputaten-curatoren van de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken, gehouden op donderdag 14 november 1991 te Kampen.

1. De vergadering wordt op christelijke wijze geopend door de president-curator, ds. C.J. Smelik.
2. In het openingswoord wordt gememoreerd dat 6 dec. a.s. de 137e Dies Natalis van de 'school der kerken' zal zijn. Met dankbaarheid wordt teruggezien op de zorg van de Here voor de kerken in de gave van de opleiding tot de dienst des Woords. Voorts wordt o.a. het werk van prof. dr. J. Faber vermeld die tijdens het studieverlof van prof. drs. B. Kamphuis colleges Dogmatiek gegeven heeft.
3. Het agendum wordt vastgesteld.
4. Ter tafel zijn de notulen van de vergadering van deputaten-curatoren dd. 2 sept. jl. en die van de vergadering met hoogleraren dd. 11 april jl. en 2 sept. jl. Ze worden vastgesteld en getekend.
5. Van de hand van prof. dr. J. Faber is een overzicht ter tafel van de colleges welke hij in de afgelopen maanden gegeven heeft. Onder dank kennis van genomen.
6. De vergadering ontvangt prof. drs. J.P. Lettinga, de oud-bibliothecaris. Hij licht het bibliotheekverslag over het jaar 1989-1990 toe. Met dankbaarheid wordt geconstateerd dat het Damescomité dat gelden voor de bibliotheek inzamelt, behalve f 200.000,- voor het normale bibliotheekwerk, ook een gift van f 20.000,- beschikbaar heeft gesteld ter financiering van het automatiseringsproject. Het blijkt nog steeds nodig dat er veel geld wordt besteed aan het verwerven en beheren van de zo zelfstandig mogelijke verzamelingen, zoals op het gebied van de grote Reformatie en de Nederlandse kerkgeschiedenis van de vorige en deze eeuw. Het valt te verwachten dat ten gevolge van de komende reorganisatie van het theologische onderwijs in Nederland dergelijke collecties in de nabije toekomst voor Kampen moeilijker te raadplegen zullen zijn, tenzij ze in eigen beheer komen. De maatregelen getroffen ter wering van vocht waardoor het boekenbezit aangetast wordt, blijken effectief te zijn. Het bibliotheekverslag wordt goedgekeurd. De bibliothecaris wordt onder dank voor de vele belangrijke diensten gedechargeerd.
8. Mr. N.E. Nieboer zal deputaten-curatoren vertegenwoordigen op de jaarvergadering van het LVGS.
9. Goedgevonden wordt dat in de regel de senaat zich in de vergadering van deputaten-curatoren zal laten vertegenwoordigen door de rector en de secretaris van de

senaat. Het bestaande recht van de hoogleraren de vergaderingen bij te wonen blijft van kracht. Besloten wordt uit te zien naar de mogelijkheid minstens eenmaal per jaar een ontmoeting te hebben met alle docenten.

10. In de middagvergadering komen de rector en de secretaris van de senaat ter vergadering. Besproken wordt de voorlichting aan a.s. studenten. Het blijkt dat vanuit de universiteitsgemeenschap voorlichting gegeven zal worden om de leerlingen in het gereformeerd middelbaar onderwijs te attenderen op de mogelijkheden van een studiegang in Kampen. Voorlichtingsmateriaal wordt geproduceerd. Bestudeerd wordt ook hoe de Kamper studie het beste zal aansluiten op het voorbereidend onderwijs, nu in de praktijk blijkt dat lang niet altijd het gevolgde middelbaar onderwijs voldoende aansluiting biedt.
11. Het blijkt dat, als gevolg van een misverstand elders, ten onrechte gepubliceerd werd dat het afscheid van prof. dr. C. Trimp in mei 1992 zal zijn. Dit afscheid zal D.V. in de tweede helft van 1992 plaatsvinden.
12. Goedgevonden wordt dat prof. dr. V. Brümmer te Utrecht op verzoek van dr. K. Veling een gastcollege filosofie zal verzorgen.
13. De bespreking van het beleid bij de plaatsing van assistenten in opleiding (aio's) moet overstaan. Hetzelfde geldt van een rapport van de commissie Bestuurlijke Reorganisatie van de universiteit.
14. De deputaten-financieel en de stichting voor de financiële verzorging van de opleiding tot de dienst des Woords presenteren het jaarverslag 1990. Ook de begroting 1992 wordt behandeld. Bij de toelichting blijkt dat het o.a. vanwege ontvangen legaten en giften, ook dit jaar niet nodig zal zijn een hogere bijdrage van de kerken te vragen. Het quotum wordt vastgesteld op f 17,50 per ziel.
15. De volgende vergadering van deputaten-curatoren zal worden gehouden D.V. donderdag 30 januari 1992.
16. De vergadering wordt gesloten.

A. Kamer
ht. assessor

Ter documentatie geef ik hier het antwoord weer dat de Landelijke Vergadering van de Nederlands Gereformeerde Kerken zond op de schuldbelijdenis van de synodaal Gereformeerde Kerken viin 1 deceniber 1988. Het werd gepubliceerd in *Opbouw* van X november 1991.

Aan de generale synode der Gereformeerde Kerken in Nederland, Postbus 201, 3830 AE Leusden

Apeldoorn, 26 fept. 1991

Zeer geachte broeders en zusters

Uw brief aan onze kerken d.d. 1 december 1988 (Nr. GSA/???) ontvingen wij juist na sluiting van de vorige Landelijke Vergadering (Dronten 1988). De volgende Landelijke Vergadering is pas dit jaar bijeengekomen, zodat wij eerst op 8 juni 1991 in de gelegenheid waren om Uw brief te bespreken. Deze brief behelst de verklaring, zoals deze op de synode van Almere 1987 is aangenomen.

In die verklaring hebt U ons laten weten, dat U – terugziende op de gebeurtenissen, die in de veertiger jaren tot de vrijmaking hebben geleid – droefheid uitsprekt over liet aandeel van Uw kerken in het totstandkomen van die breuk. Tevens erkent U in de zorg voor de zuiverheid van de leer te weinig oog te hebben gehad voor de gewetensnood van broeders en zusters; en U betreurt, dat zij de last van veroordeling wegens scheurmakerij hebben moeten dragen en nog steeds dragen.

Met blijdschap hebben wij van deze verklaring kennirgenmen. Het komt zelden voor, dat kerkelijke vergaderingen openlijk en officieel tot de erkenning komen, dat zij broeders en zusters kwaad hebben gedaan. Ook de wens om aangedaan onrecht nog zoveel mogelijk goed te maken vindt hij rns waardering.

Wij voor ons houden de overtuiging, dat er in 1944 en volgende jaren voor ons in feite geen andere weg openstond dan die wij destijds gevolgd zijn, de weg namelijk van vrijmaking van bovenschriftuurlijke binding aan synodebesluiten. Daaraan willen wij toevoegen, dat in die tijd van kerscheuring en vrijmaking ook bij ons, die ons verongelijkt ci miskend achtten, verkeerde woorden en daden zijn voorgekomen. De Here, de God van alle genade moge ons allen de smaad Hem hierdoor aangedaan genadig vergeven.

U zult begrijpen, broeders en zusters, dat wij de neiging bijna niet kunnen onderdrukken om – nu de gelegenheid zich aanbiedt – nader in te gaan op de huidige situatie van kerkelijke en geestelijke gescticiditilicid. U weet immers hoe wij op onderscheiden gebieden fors uiteen zijn gegroeid. Toch willen wij dat thans niet doen. Op dit moment willen wij ons beperken tot het dankbaar reageren op Uw brief.

De iitetitie van Uw brief en de herinnering aan een gemeenschappelijk verleden, waarin de Here ons zo rijk gezegend heeft, zijn voor ons redenen om – met U – van harte te bidden om Gods Geest, die héél maakt en nieuw leven schept.

Met christelijke groet
namens de Landelijke Vergadering 1991
(P. Wassenaar, praeses), N. Sikkema, scriba)

Wetswerken plaveien de weg naar de hel

In *Opbouw* van X november j.l. schrijft ds. M.H. van den Berg in een artikelen-serie ook iets over Hymeriaeus en Philetus die het geloof afbreken door hun ontkenning van de opstanding (2 Tim. 2 : 18). Wat hij in dit verband over de hel zegt geven we graag door.

Natuurlijk was hei ook hun bedoeling niet het geloof van de mensen af te breken. Het geloof in de opstanding paste niet in het Griekse denken. Hymenaeus en Philetus wilden het geloof voor Grieken aanvaardbaar en mogelijk maken door, een spirituele betekenis aan de opstanding te geven. Er zal natuurlijk geen celitc, lichamelijke opstanding plaatsvinden, zeiden ze. Maar liet evangelie van de opstanding is wel waar, want we zijn immers in geestelijke zin opgestaan. Op zo'n manier krin men, niet de bedoeling het geloof aanvaardbaar te maken, dat geloof juist afbreken en de toegang tot het koninkrijk voor de mensen afsluiten.

En wat te zeggen van de leer dat we door onze inspanningen het koninkrijk van God hier op narde moeten realiseren? Die leer is de moderne variant van de leer van de Farizeeën, die een mens door zijn eigen wetswerken het koninkrijk der hemelen moet binnengaan. Jezus zegt: met zo'n leer plavei je niet de weg naar het koninkrijk maar naar de gehenna, de hel.

Gehenna

Dat klinkt heel cru en niet erg tolerant. Maar als Jezus zo iets zegt, doen we er verstandig aan dat niet naast ons neer te leggen.

Her is opvallend dat liet woord gehenna (hel) behalve één maal bij Jacobus uitsluitend in de evangeliën voorkomt en dan nog uit de mond van Jezus. De gehenna is typisch iets waar Jezus over gesproken heeft. Wat wil Hij er mee zeggen?

Het woord is afgeleid van het Hebreeuwse gehinnom, d.w.z. het dal van Hinnom ten zuiden van Jeruzalem. Indertijd werden daar afgoden vereerd en zelfs kinderooffers gebracht. Koning Josia had daar een eind aan gemaakt en liet dal tot de vuilnisbelt, de mestvaalt, van Jeruzalem gemaakt, waar ook de kadavers terecht kwamen. Op zo'n vuilnisbelt vindt doorlopend vuilverbranding plaats. Er brandt altijd wel ergens vuur. Hei krioelt er nok van de maden en wormen. Her is echt een plaats waar de worm niet sterft en waar het vuur iiict wordt uitgedoofd.

Die vuilnisplaats werd het beeld, liet symbool, van de hel. Waarom? Omdat zo'n plaats onrein was. Alles sprak er van dood en ontbinding. Wie ermee in aanraking kwam, werd daarvoor onreiii. Etii wie onrein was, mocht niet in de tempel kortirii. Hij kon niet deelnemen aan de offers en aan de gemeenschaps-oefening met God.

Bij de hel moeten we dus iiict denken aan een plaats waar echt vuur brandt en waar het letterlijk wemelt van wormen. Dat vuur en die wormen horen bij her beeld. Ze zijn beeldspraak. Waar liet om gaat is dit, dat de hel de situatie is waarin de gemeenschapsoefening met God absoluut en voor altijd onmogelijk is, waar de mens in volstreckte zin aan zichzelf overgeleverd is. Dat wil Jezus zeggen. De leer van de Farizeeën en schriftgeleerden leidt de iiiiensen daarheen. Wie die leer volgt, komt tenslotte in een situatie terecht, waarin geen enkel contact met God meer mogelijk is etii waarin men volledig op zichzelf teruggeworpen is.

Kermende meeuwen

Daar draait liet op uit met de mens die het van zichzelf verwacht. Die houdt uiteindelijk alleen maar zichzelf over. En precies zoals het eeuwige leven hier en nu ul beginnen kan, zo kan

er vandaag ook al een begin van de hel ervaren worden. Helemaal op jezelf teruggeworpen zijn cii iii ceii absoluut vacuum verkeren, is iii de letterlijke zin een helse ervaring. De dichter Marsman heeft dat gevoeld en op een indrukwekkende manier onder woorden gebracht.

*Ik sta alleen, geen God of maatschappij
die mijn bestaan betreft in een bezielde verband.
Niets rest mij dan mijn val, laat mij te pletter slaan
en kermen als een meeuw tussen het zwarte wier.*

Dat te pletter slaan ghecuii vandaag aan de lopende band. Onze westerse wereld ligt bezaaid met meeuwen die liggen te kermen tussen het zwarte wier van hun eenzaamheid en wanhoop. Want eenzaamheid cii wanhoop liggen in elkaars verlengde. De middeleeuwse mens had een panische angst voor de hel als een brandende vuuroven. Zijn voorstelling van de hel was ir-reëel, omdat hij de beeldspraak letterlijk nam. De werkelijke hel is veel subtieler en heeft ook veel meer raakvlakken mei het leven hier. Het i; de uiterste consequentie van het zélf je leven willen maken en daardoor aan jezelf overgelaten worden. Hei is hei opgesloten worden in een definitieve isoleercel, binnen de gecapitonmeerde, geluiddichte wanden van je eigen bestaan, waar al je roepen en schreeuwen alleen maar door jezelf gehoord wordt en geen enkele respons meer kan krijgen. Het koninkrijk der hemelen is daar het volstreckte tegendeel van. Jezus gebruikt daarvoor het beeld van een bruiloftsmaal, een feestmaal. En een maaltijd is in de Schrift het symbool van gemeenschapsoefening. Vandaar dat er in het Oude Testament sprake is van offermaaltijden cii in het Nieuwe Testament van het avondmaal om de gemeenschapsoefening met God en Christus gestalte te geven. In het koninkrijk der hemelen zijn g e n isoleercellen. Daar liggen geen kermende meeuwen meer tussen het wier. Daar is sprake van een gemeenschap met God en met elkaar, die door niets verstoord kan worden. Dat koninkrijk is er voor wie zijn heil iiit vai zichzelf verwacht maar van Christus.

Honderd jaar christelijk-sociaal

Hierover schrijft prof. dr. W. van 't Spijker in *De Wakker* van 15 november j.l.:

Deze afgelopen week is een groots opgezet congres gehouden, gewijd aan de herdenking van het Eerste Christelijk-Sociaal Congres, dat honderd jaar geleden in Amsterdam werd georganiseerd. Kuypers opzet inzake de kerkreformatie was iiit succesvol gebleken. Inplaats van reformatie was het een separatie geworden. Zijn machtige peest wist de kwade gevolgen daarvan te neutraliseren door zijn theorie van de kerk als instituut, waarop de leer van de pluriformiteit toepasbaar werd geacht cii de kerk als organisme, die allerlei acties kon ondernemen, ieder op een eigen souverain gebied, ook op dat van het sociale leven. Wat het instituut verspeeld had (de eenheid van de kerk), werd binnen de als organisme opgevatte kerk boven water gehouden. In dat kader stond óók het organiseren van het eerste christelijk-sociale congres. Toch zouden we Kuypers onrecht doen, wanneer we alleen zo zijn actie terzake van het sociale ideaal zouden willen verklaren. Er is een oprecht bedoelen geweest, om meer te doen, dan alleen een woord te spreken in de richting van armoede en onrecht, die met name de arbeiders trol'. Ei was sociale beweging, waarbij Kuypers de wedijver niet roomse organisatie, ondersteund door de pauselijke encycliciek uit hetzelfde jaar niet uil de weg ging. Zo is er goeds geboren voor honderd jaar.

Terecht denkt men terug aan dit initiatief.

Is het nog noodzakelijk?

De vraag die men niet ontwijken kan is, of in onze tijd niet alle idealen van de vakbeweging zijn verwerkelijkt, en meer dan dat. Christelijk-sociaal heeft op dit moment een politieke bijklank gekregen, die niet geheel onbedenklijk is. De welvaart is niet alleen een produkt van vakbondsactiviteiten, zij is eeti toevallig psodukt van Westerse economische politiek. En liet is daarom de vraag of vakbonden nier hun oorspronkelijk ideaal hebben hij te stellen. Met name de christelijk-sociale beweging mag zich van die vraag niet afmaken. Nederland staat bekend als een paradijs op aarde. De arbeidsverhoudingen en het peil van de welvaart zijn in wereldscliaal gezien, fantastisch. Het sociale klimaat behoort tot de aangenaamste van war onze aardbol opleveren kan. Maar wat is er liet christelijke van? Is dit te zoeken in een op schaal gebrachte verantwoordelijkheid voor wat elders in de wereld geschiedt? Indien er enig christelijk besef nog aanwezig is van wat naastenliefde is, in de zin vai liet evangelie, dan staat her met de welvaart niet zo gunstig. Christelijk-sociaal denken kán per definitie vandaag geen ander denken zijn dan op mondiale schaal. Hei kleinste werelddeel heeft iiit een vanzelfsprekend recht op de grootste rijkdom ter wereld. De aarde is des Heren, met haar volheid. Zij is niet van het Westeti, zeker niet van de chrisienen die er woneti. Christelijk-sociaal is mondiaal vandaag.

Heeft de gemeente een voorbeeldfunctie?

De christelijke gemeente zou in dit christelijk-sociale exempel moeten zijn. Een exemplarische prediking van de beste soort! Die gemeente zou zeer oude bijbelse begrippen in de werkelijkheid van de 21e eeuw moeten hertalen; vreemdelingschap, armoede, gasten en bijwoners, die op elkaar zijn aangewezen. Eén enkele christen is onmachtig daartoe. Laten we niet deiken, dat alle christeneii hij elkaar een voorbeeld zouden kunnen stellen, dat de wereld overtuigen kan. Is dat echter wel de bedoeling? Of is dit een werk vai de Geest, het overtuigen. De wereld zou reeds ptiolpen zijn, wunier zij in de christelijke gemeente vandaag een voorbeeld zou mogen aanschouwen, waarvan getuigende kracht zou uitgaan. Sociaal: dit betekent toch wel allereerst, dat er ware gemeenschap wordt beleefd. Een geestelijk en ook stoffelijk deel hebben aan dezelfde goederen. Woord en daad is zo vreemd nog niet. Ja, ik bedoel die organisatie die geboren werd iiit puur sociaal-christelijk meeleven. En die in deze tijd binnen de gemeenten weer actief is.

W.G. de Vries